

4

XIII

1968

IDRIJSKI RAZGLEDI

Izdaja Mestni muzej v Idriji. Uredniški odbor: inž. Ivan Gantar, Jurij Bavdaž, prof. Vinko Cuderman, Jože Car, Rafko Terpin, Damjan Flander. Glavni urednik Jože Car. Odgovorni urednik Srečko Logar. Izhaja vsake tri mesece. Letna naročnina 4 Ndin, za inozemstvo 6 Ndin. Poštnina plačana v gotovini. Naslov: Idrijski razgledi, Idrija, poštni predal 11, tel. Idrija 86-135, telegrami Muzej Idrija, tek. rač. pri NB Idrija št. 5202/603-119. Tiska tiskarna »Primorski tisk«
Koper

O urbanističnem načrtu mesta Idrije

Upam, da se ne bo nihče že ob samem začetku ustrašil imenitnega naslova — je pač tako, da domače besede za to vrsto načrtov nimamo. Ne glede na imenitno in učeno delo, kot je urbanistično urejanje kakega kraja, pa se bomo poskusili pomeniti o tem prav po domače. Končno pa nam Idrijčanom ostane lažji del načrtovanja — kvečjemu kritiziranje tega, kar nam pripravljajo strokovnjaki v Ljubljani. Sicer pa v resnici ni tako hudo. Nihče nam nič ne vsiljuje, ker načrt pač nastaja v skladu s sugestijami in željami vseh v Idriji, ki pri tem delu lahko pametno pomagajo. Seveda so potrebni izkušeni strokovnjaki, da te želje in zamisli uskladijo v pametno celoto.

Sedanji urbanistični načrt je ostarel

Prvi urbanistični načrt Idrije je nastal pred skoraj petnajstimi leti. Nihče ne more trditi, da za tiste čase ni bil v redu in v skladu s perspektivami, ki so se kazale takrat. Načrt je bil skromen, kot so bile skromne takratne razmere, želje in zahteve. Idriji je dal na papirju prav lepo podobo, pa kaj, ko so ga čas in vse, kar je le-ta prinašal novega, tako temeljito prehiteli. Nikar ne pozabimo, da je nastajal v času, ko je bilo stanovanje v bloku pobožna želja, ko smo govorili o menzah, hudobno celo o skupnih kotlih; ko je bil sumljiv, kdor je lastno hišo temeljiteje popravljaj, ter nevaren kapitalistični element, kdor bi se lotil zidati novo hišo. Ne pozabimo tudi, da je takrat krožilo po Idriji le nekaj avtomobilov, pa še ti bi po današnjih imenitnih predpisih nosili rdeče tablice. Danes, po kratkem poldrugem desetletju, se temu le še pomilovalno posmehujemo in niti nerodno nam ni več. Lahko nam je danes, ko že dolgo vihamo nosove nad stanovanji v blokkih, češ — kasarne; ko nima občina kje vzeti primerno zemljišče, da bi ljudje zbežali iz »kasarn« v lastne, prav nič skromne hiše, ko vsi skupaj ne vemo, kam spravljati poleti in pozimi blizu 500 avtomobilov, ko nam manjka prostora za lokale, skladišča, skratka, ko nam manjka prostora, ne sredstev, da bi prijetneje živeli.

Danes bi urbanistični načrt, ki bi zadostil vsem potrebam v našem tesnem kotlu, pripravil le še umetnik, ki zna delati čudeže.

Te razmere so občino prisilile, da že vrsto let krpa stari načrt. Toda tudi hlače z naj-

lepšimi krpami so le zakrpane. V mestu se dvigajo novi, navadno strašansko dolgi bloki, da bi čimveč stanovanj spravili na majhno zemljišče in pod isto streho, na obrobju mesta pa nastajajo nova naselja družinskih hiš ob razkošni uporabi dragocenega zemljišča. Vse skupaj pa nastaja le po sili in v časovni stiski. Prišel je skrajni čas, da se vse to, kolikor se še more, poveže v harmonično celoto — to naj opravi nov urbanistični oziroma zazidalni načrt mesta Idrije.

Občinska skupščina je že v drugi polovici leta 1967 naročila to obsežno in delikatno delo Urbanističnemu zavodu v Ljubljani.

Da bi bil razvoj Idrije vključen v celoten občinski in tudi slovenski prostor, prav gotovo ne more nastajati urbanistični načrt mesta ločeno, pač pa le kot del urbanističnega programa cele občine. Priprava takega programa pa ni niti majhna niti lahka. Da bi nam bilo to jasno, navajam prvi odstavek iz uvodnega dela predloga urbanističnega programa občine Idrija:

»Urbanistični program je osnovni urbanistični dokument, ki služi kot podloga vsem podrobnejšim urbanističnim usmerjevalnim dokumentom v občini (urbanističnemu načrtu, zazidalnim načrtom in urbanističnemu redu). Urbanistični program mora postaviti načelna izhodišča za ves gospodarski in družbeni razvoj v občini. Problematika, ki jo mora obdelati, je zato zelo široka in pogosto zahteva vrsto podrobnejših študij, da bi lahko smiselno, gospodarno in v skladu z zakonitostmi razvoja postavili temelje urbanističnega oblikovanja v prostoru.

Delo na urbanističnem programu zahteva sodelovanje med najrazličnejšimi strokami in disciplinami, zahteva vsestransko opredelitev problemov, ki se pojavljajo v prostoru, čeprav je njegov neposredni cilj razmeroma ozek: smotrna urbanizacija prostora, skladna, funkcionalna in estetska ureditev prostora.«

Do danes je pripravljen predlog programa, ki je bil na občini že obravnavan ter dopolnjen in ga bo, verjetno v bližnji prihodnosti, kot prečiščen dokument sprejela občinska skupščina.

Vzporedno in v skladu s tem pa že nastaja sam urbanistični načrt mesta Idrije. Tu pa se začenjajo naše težave in zadrege, ki so bistvo tega pisanja.

Prostora je premalo

Demografske raziskave*, ki sta jih za našo občino opravila Ekonomski in Urbanistični inštitut SRS, so pokazale, da bo štela Idrija v zadnjem desetletju našega tisočletja približno 9000 prebivalcev — v marcu letos jih je bilo 6355. To povečanje prebivalstva bo rezultat naravnega prirastka in nadaljnega doseljevanja kmečkega prebivalstva iz okolice v mesto. Ta zadnji pojav, ki ga učeno imenujejo deagrarizacija, je značilen za ves današnji svet, še posebno pa za naše kraje. Vzrokov za beg s kmetij v mesta je seveda cela vrsta: ekstenzivno kmetijstvo** daje vsem premalo kruha, zato morajo ponj v mesto, naraščajoča mehanizacija kmetijskih del pa zahteva vedno manj delavcev in ne nazadnje, posebno pri nas — delovni dan v industriji je krajši, zaslužek pa boljši.

Ob upoštevanju teh vzrokov sta že navedena inštituta dognala, da se bo z našega podeželja odselilo še okroglo 1200 oseb. No, ti podatki so v nasprotju z mnenji strokovnjakov v Idriji, ki trdijo, da je proces deagrarizacije v naši občini že zaključen in da

* Demografija je statistična veda, ki proučuje stanje, sestavo in gibanje (rojstva, smrti, poroke) prebivalstva;

** Kmetijstvo, ki teži k širjenju obdelovalne površine, ne pa k boljšemu obdelovanju zemlje.

na deželi že manjka delavcev. Kdo bi vedel, če ta trditev kaj velja?

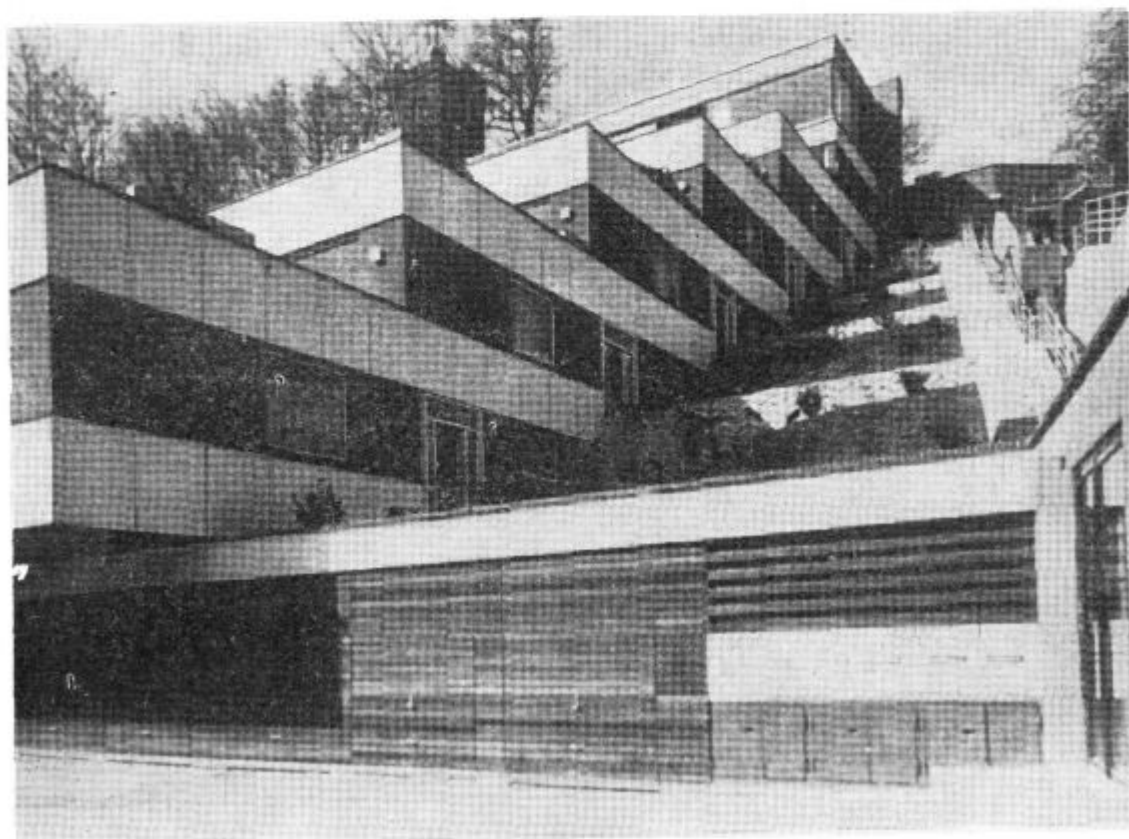
Vemo le, da ljudje dalje bežijo v industrijske kraje, za njimi pa ostajajo prazne kmečke hiše...

Naj bo tako ali drugače, v Idriji se pričakuje leta 1991 okoli 9000 prebivalcev. Vsem tem pa mora urbanistični načrt zagotoviti spodoben življenjski prostor — to je vodilo pri delu.

Ne bo odveč, če si ogledamo v zvezi s tem nekatere številke, ki jih navaja urbanistični program.

Za 3645 novih prebivalcev, za kritje primanjkljaja stanovanj danes in za nadomestilo starih, dotrajanih, bi morali do 1990 zgraditi okoli 2060 stanovanj s povprečno površino 64 m². To zahteva letno okoli 90 novih stanovanj. Po dosedanjih izkušnjah sodeč, se bo, vsaj v tem, malo zatikalo. Pa čeprav bi pridno zidali, nastane vprašanje, kam postaviti vse potrebne stavbe. Kar izračunajmo, da bi rabili za vsa ta stanovanja kar 103 stavbe, če bi v vsako spravili po 20

Slika kaže, kako je mogoče zidati stanovanja v blokih na strmih bregovih, ne da bi ljudje imeli občutek, da bivajo v stanovanjski kasarni. Ta način zazidave kaže, da je tudi na naših bregovih mogoče doseči želeno gostoto prebivalstva, ne da bi ga pri tem prikrajšali za zelenje in sonce.

stanovanj. Hiše s tolikimi stanovanji pa so za idrijsko revno zazidalno zemljišče, ki je še ostalo, že kar spoštljivih mer. Vsi vemo, da je prostora za take zgradbe v Idriji in bližnji okolici še zelo zelo malo. Če bodo hoteli spraviti vse ljudi, o katerih smo govorili, v Idrijo, bo treba pozidati še vse prazne prostore v dnu kotla, podreti, kar je starega, votlega in dela le drenj, ter pozidati vse položne in strme bregove. Vidimo, da bo za urbaniste presneto trd oreh dati Idriji, pri takih zahtevah, lepo podobo. O tem pozneje nekoliko več. Poglejmo si še druge številke! Mesto z 9000 prebivalci, kolikor naj bi jih imela Idrija, zahteva 3,2 hektarja tako imenovanih osrednjih površin. Temu pravijo urbanisti dnevni prostor mesta, na katerem je gospodarsko, upravno, politično, trgovsko, kulturno, zabavno in zdravstveno središče. V Idriji so posameznim dejavnostim odmerili naslednje površine:

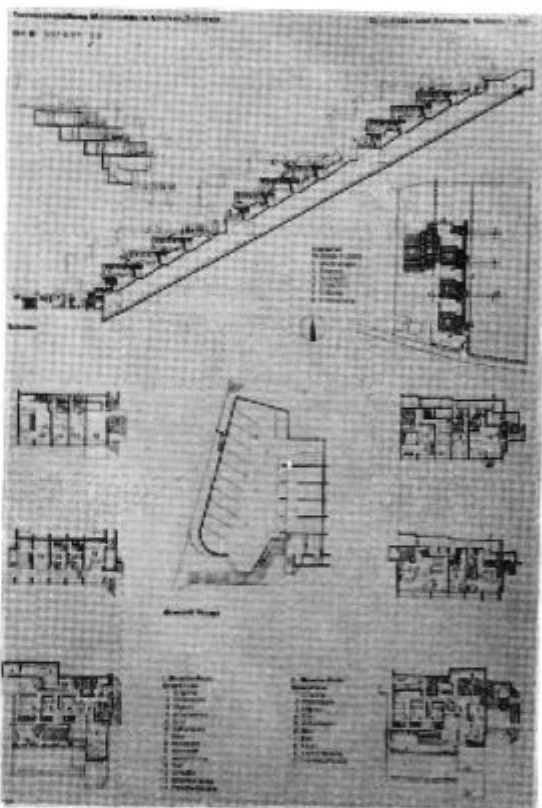
javne službe	6000 m ²
uprava podjetij	3170 m ²
družbeni center	3750 m ²
specialne trgovine	3000 m ²
blagovna hiša	2670 m ²
trgovine na drobno	13340 m ²

vse skupaj da približno 3,2 hektarja, kot smo že navedli. Staro središče mesta, res bolj skromno in nesmotrno izkoriščeno, že imamo, toda do 1991. leta bo treba za osrednje dejavnosti najti še 1,7 hektarja primerne površine. Ko so urbanisti reševali to zadrego, so našli en cel hektar primerne zemljišča, zmanjkalo pa jim ga je 0,7 hektarja. Zadevo so rešili modro: posegli bodo v staro središče mesta in ga bolje izkoristili za osrednje dejavnosti; mi pa pravimo k temu le še to, da mu bodo morali pri tem ohraniti spodobno idrijsko podobo.

Vrnimo se sedaj na težave okoli zemljiških površin za stanovanjske stavbe.

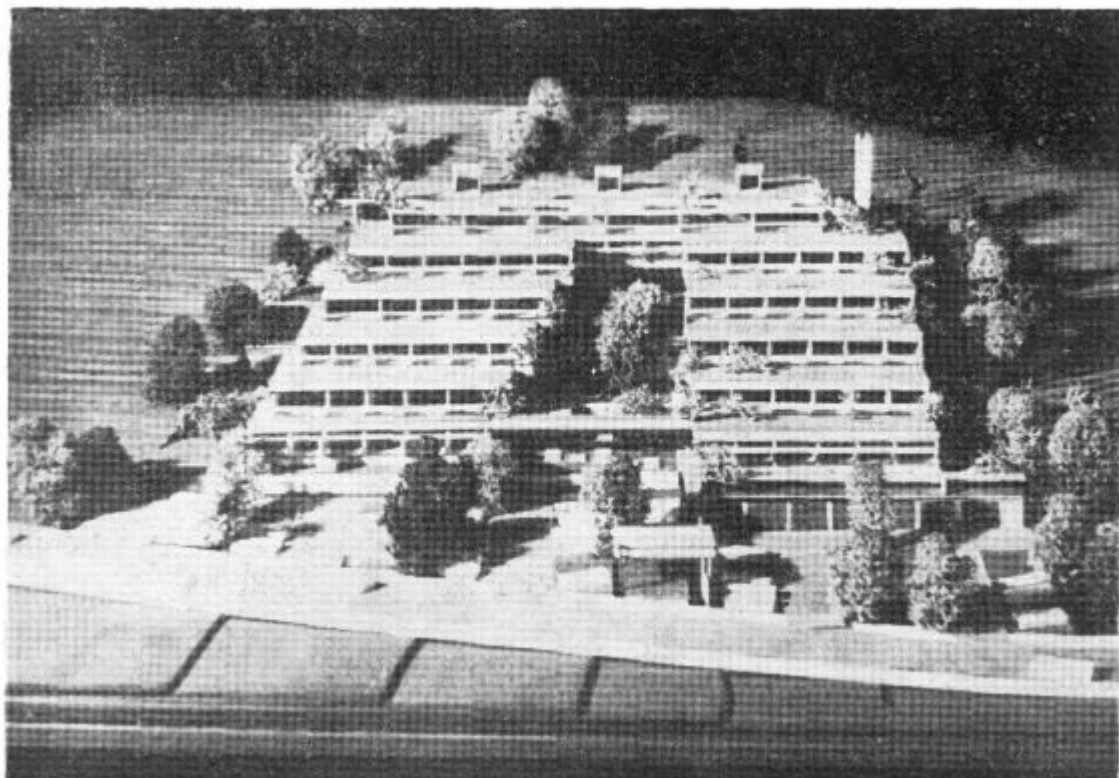
Z veliko muko so urbanisti komaj komaj našli na podrobnem zemljevidu Idrije prostora za okoli 9000 ljudi. Da ne bo zamere — ta zemljišča so si ogledali tudi v naravi. Vendar se je izkazalo, tudi tokrat, da papir marsikaj prenese. Ko so svoje načrte pretresli z domačini, ki dobro poznajo idrijsko podzemlje, je bilo potrebno marsikaj opustiti. Smukov in Poljančev grič nista primerna za gradnjo pa še marsikatera druga parcela v Idriji je spodaj votla. Vse to je bilo treba iz načrtov črtati in ne bo majhna zadrega, kje dobiti prostor za potrebno število hiš. Strokovnjaki, ki bodo odmerjali Idričanom prostor, bodo morali zelo skrbno načrtovati. Marsikje bodo zato morali odmeriti na prebivalca prav malo kvadratnih metrov zemljišč. Tako

so, na primer, odmerili v načrtu zazidave pod Vojskarsko cesto — na Bratinovem vrtu vsakemu prebivalcu soseske dobrih 38 m² ali kot se v njihovem jeziku pravi — dosegli so gostoto 260 prebivalcev na hektar zemljišča. Tako zazidavo je seveda mogoče doseči le z večnadstropnimi bloki ali stolpiči. Vsi pa vemo, da je v Idriji bore malo zemljišč, kamor bi bloke še lahko postavili. Kaj sedaj? Pravzaprav nič posebnega — treba bo tudi pri nas graditi družinske hiše tako, kot jih drugje po svetu, kjer znajo boljše računati, gradijo že dolgo. To je tako imenovana strnjena terasasta gradnja. Pra-

Za strma zemljišča se je pokazala strnjena terasasta zazidava za zelo primerno in gospodarno. Tak način gradnje poenostavi in s tem poceni komunalne naprave, ohrani zelene površine, zgosti naseljenost, vendar prebivalci nimajo občutka utesnjenosti med zidovi, saj je vsako stanovanje pravzaprav hišica zase, ki so ji zagotovljeni razgled, sonce in zelenje. Stanovanje je v eni etaži in ima dostop na teraso, ki je hkrati streha spodnjega stanovanja. Garaže so ob dovozni cesti, odkoder se po rahlo nag-njenih stopnicah pride do stanovanj.

Tak način gradnje se je zelo udomačil v Švici in na Švedskem, kjer znajo dobro računati pa tudi živeti. S tako zazidavo pobočij so v največji meri izkoristili draga stanovanjska zemljišča, ohranili zeleno okolje, prebivalcem pa dali neprimerno boljše stanovanjske pogoje, kot bi jih imeli v stanovanjskih blokih pa tudi v pregostih naseljih družinskih hiš. Ali ne bi tudi v Idriji s tem poizkusili?

To je maketa stanovanjskega bloka na strmem bregu, ki nudi stanovalcem prav spodoben življenjski prostor.

vijo, da je tak način gradnje za nekatere naše, ne preveč strme bregove, kot naročen in cenejši je. Seveda okoli takih hiš ne bo mogoče imeti zelnikov in tudi prašičev ne bo mogoče rediti. Bo pa imela vsaka hiša svoj vrt pa garažo in še kaj.

Načrte, ki so jih kot vzorec pokazali arhitekti, bi slabo ocenjeval res le zelo siten človek. Na občini gojijo tiho željo, da bi na enem izmed naših bregov za poizkus zgradili nekaj takih hišic. Ljudje bi se potem laže odločali za novo, neznano.

Seveda bo tu in tam še mogoče graditi po starem, posebno, kjer je zemljišče delno že zazidano.

Se eno značilnost bo morala imeti v bodoče gradnja družinskih hišic. Gradilo se bo namreč le po okoliših, soseskah. Do sedaj je bilo le nekaj primerov načrtno pozidave sosesk. Gradilo se je hkrati na vseh koncih in krajih. Prav gotovo je tak način zelo drag — saj je treba na vseh vetrovih graditi tudi komunalne naprave. Le za nekaj hiš je treba urediti elektriko, kanalizacijo, vodo, poti itd., vse to pač, kar bi prav tako gradili za dvajset ali trideset hiš. Z novim urbanističnim načrtom bo takemu načinu upravljanja denarja odzvonilo.

Pa še tole so ugotovili urbanisti v svojem poročilu, da bo namreč mogoče spraviti v

našo kotlino 9000 ljudi le pod pogojem, da bodo zazidalni načrti posameznih predelov res predvideli zahtevano gostoto prebivalstva. Pri gradnji pa bosta potrebna red in disciplina brez mešetarjenja s prostorom.

Primer, ki ga je kriva zadrega s prostorom

Ne vem točno kdaj, vendar je gotovo, da je zazidalni načrt pod Vojskarsko cesto, ali kot pravimo po starem — na Bratinovem vrtu, visel na ogled vsem občanom, kot je navada in terjajo predpisi, z milo prošnjo, naj povedo svoje mnenje. Nobenega glasu ni bilo. Nihče ni zinil, čeprav je kritizirati, kar drug napravi, tako prijetno in tudi lahko. Tako je odgovornost za podobo, ki jo bo dobil ta del mesta, ostala na ramah nekaterih, ki naj bi jim bila to dolžnost po volji ljudstva.

Tisto, kar so nam pokazali arhitekti, ni bilo prav nič razveseljivo. Pet ogromnih stavb sredi majhnih, starih rudarskih hišic z Vojskarsko cesto v ozadju — to ni in ni podoba, ki bi jo človek z veseljem gledal. Možje, ki načrtujejo to sosesko, nas vseskozi tolažijo, da potem, ko bodo primerno razgibali pročelja hiš, vtis ne bo tako nemogoč, kot je videti na sliki. Z veseljem jim poskušajmo verjeti.

Načrt za zazidavo tega predela je po temeljiti in odkriti oblažložitvi, brez kakršnihkoli olepšav, na eni izmed sej občinska skupščina že sprejela — verjemite, da ne z

navdušenim aplavzom. Tako se tu začne sklepati krog okoli težav z zazidalnim prostorom, kot smo razmišljali v prejšnjem poglavju.

Poskusimo si ta primer, ki je šele prvo kislo jabolko, v katerega smo morali ugrizniti, če hočemo graditi po novem urbanističnem programu, predstaviti z nekaj številkami.

Ta soseska naj bi nastala na površini 1,7 hektara. Gostota naseljenosti mora biti 260 ljudi na hektar, kar pomeni 440 ljudi v soseski. K temu spadajo še garaže, menda osemdeset, dalje dovozne in peš poti, zelene in otroška igrišča. Torej 440 ljudi z vsem, kar zraven spada, bi živelo na 17.000 kvadratnih metrih.

Sedaj pa poglejmo, kakšna bi ta soseska bila ob zazidavi »po starem« — torej hišice z zelniki okoli. Na površini 1,7 hektara bi spravili, teoretično seveda, kakih 42 zazidalnih parcel. Glede na nekaj strmih predelov zemljišča, bližine ceste itd. lahko od tega gladko odbijemo eno tretjino — ostane torej kakih 30 parcel, na katerih bi zraslo prav toliko družinskih hišic. Če to število pomnožimo s štiri — to je pač število članov družine, ki je po statistiki sedaj v modi — dobimo 120 ljudi v soseski. To pa je šele dobra tretjina tega, kar so predvideli urbanisti. Pri taki zazidavi bi bili naši bregovi kmalu polni, ljudi pa mnogo manj, kot je v programu predvideno.

Nenačrtnemu, bogataškemu razsipanju s parcelami je torej odklenkalo. Na račun tega se bo sicer prav verjetno tu in tam pojavila kaka podoba, ki na prvi mah ne bo kaj prida, vendar se bomo nanjo navadili — radi ali neradi. Sicer je pa skrb arhitektov, da iz Idrije ne napravijo skaze.

Težave z delom novega mestnega središča

Za Idrijčane menda ni več skrivnost, da nastaja novi del središča mesta tam okoli, kjer je stala stara bašerija. Začetek sicer res ni kdo ve kako razveseljiv. Dva dolga, dolgočasna stanovanjska bloka ob bregu Nikove res ne obetata slikovitega središča, vendar arhitekti pravijo, da se more skaza še popraviti.

Nihče seveda ne trdi, da tudi ta del mesta ni nastajal po načrtu. Prav gotovo si ni nihče mimogrede izmisлил, kam naj postavijo blok. Toda ta načrt izvira iz tistih časov, ko smo bili v Idriji še veseli stanovanjskih kasarn, le da so ljudje lahko šli pod streho. K sreči se ta načrt, ki je v tem okolišču predvidel še nekaj podobnih dolgočasnih stanovanjskih stavb, že nekaj časa praši v arhivu.

Taka je podoba zazidave pod Vojskarsko ulico. K sreči je to šele fotomontaža, pa še ta precej nerodna. Arhitekti pravijo, da v resnici videz ne bo tako nemogoč, posebno ko bodo dali pročeljem hiš pravi obraz. Verjetno bodo na tem mestu štirje stolpiči in ne pet, kot kaže slika.

Arhitekti sedaj razmišljajo, **kako bi dali** Idriji res spodobno, reprezentativno središče. Žal šele razmišljajo, imajo tudi že določene ideje, toda čas neizprosno hiti.

Pri tem pa se začenjajo velike težave. Opraviti dobro delo v kratkem času ni lahko, če je želja in zahtev za gradnjo mnogo, zemljišča pa premalo. Poleg tega je treba z novimi potrebami uskladiti, kar je na tem predelu že zraslo. Tu je nova avtobusna postaja pa obsežno osrednje poslopje športno rekreacijskega centra, kot mu imenitno pravijo. Novih potreb ali bolje želja pa je mnogo: tu naj bi stala gospodarsko-upravna in trgovska hiša, nova šola, zimski in letni kopališki bazen z vsem, kar zraven spada, gasilski dom, igrišča pa še zelenice bi morale ostati, kot se za rekreacijski prostor tudi spodobi. Pravi umetnik bo moral biti arhitekt, ki bo vsem tem željam vsaj približno ustregel ter vse skupaj spravil v harmonično celoto. Prav gotovo pa je, da vsega, kar smo našteli, ne bo mogoče spraviti v sotočje Idrijce in Njive.

Porajajo se najrazličnejše zamisli, ki bolj ali manj posrečeno rešujejo zadrego. Med drugim kaže, da bo morala avtobusna postaja nekam na »uto«. Menda res ne bi nihče preveč pogrešal drenja, ki ga delajo številni avtobusi po mestu. Dalje pravijo, da bi morala nova šola nujno dobiti svoje mesto v bližini športnega središča. Trdijo tudi in prav imajo, da brez kopališkega bazena in igrišč ne more biti športnega središča. Da morata dobiti v tem okolišu svoje mesto gospodarsko-upravna in trgovska hiša, je seveda samo po sebi umevno. Vse to bo treba tako ali drugače postaviti v ta predel. Vprašanje je le, če je to mogoče in ne bo namesto reprezentativnega središča nastal zmazek.

Da bi bile težave še večje, so strokovnjaki ugotovili, da je vse to zemljišče precej majavo. Graditi je na njem sicer mogoče, temeljenje bo pa presneto drago. Vse to se združuje v čeden voz, ki pa ga bodo morali arhitekti in urbanisti čimprej rešiti. Seveda

med možmi, ki pomagajo reševati to zadevo, ne gre brez hude krvi in vročih razprav.

Najbolj pereč je problem okoli zemljišča za osnovno šolo. Ta je bila prvotno predvidena nekje na »uti«, pa so ugotovili, da tam ni dovolj prostora. Šolniki se upravičeno hudejejo, da se morajo vsi idrijski osnovnošolčki šolati v poslopju, ki je bilo zgrajeno pred 90 leti. Gotovo je, da prostori v taki stavbi niti zdaleč ne morejo zadostiti današnjim zahtevnim šolskim normam. Poleg tega je število prebivalstva in s tem šoloobveznih otrok naraslo od približno 4200 leta 1880 na 6355 letos. Pravzaprav nas je lahko vse skupaj pri razpravah o novi šoli **pošteno sram**, sram pred Idrijčani, ki so pred skoraj sto leti zgradili šolo, ki je bila za takratne razmere naravnost razkošna, saj še danes, v atomski dobi, ko je premalo pošteevanka in abeceda, šolamo v njej vse šoloobvezne otroke. Takrat jim ni bilo škoda denarja za izobrazbo otrok, danes pa premišljamo, če je gradnja šole prav zares potrebna, če pa že je, da bi jo odložili čim dlje.

Po drugi strani pa imajo tudi možje, ki botrujejo športnemu centru, prav, ko pravijo: dajte šoli vse, kar ji pripada, pustite pa tudi centru, kar mu gre, da ne bo ostal, če ne bo dobil vsega, kar zraven spada, pol tič pol miš. **Upravičeno se jezijo**, češ da v Idriji ne moremo uresničiti nobenega načrta, ne da bi ga vmes desetkrat spremenili in končno napravili slabšega, kot je bil prvi.

Kaj torej storiti? Poiskati drug prostor za šolo? Tega menda ne bi našli, če bi ga iskali z žegnano lučjo. Pomislimo le, da zahteva današnja, sodobna šola 15 m² zemljišča na učenca ob pogoju, da imajo šolarji na razpolago javne športne naprave in zelene površine. Kje le bomo našli 11.500 m² zemljišča, kot bi jih zahtevala naša šola, ki bi morala sprejeti 760 otrok? Menda bo res le treba še in še stakniti glave ter najti, kot pravimo, skupen jezik. Vsak bo malo popustil, pa bosta rekreacijsko središče in osnovna šola složno zaživela.

(Nadaljevanje prihodnjič)

Spomeniško varstvena zaščita v Idriji

Namen prispevka je seznaniti občane s spomeniško zaščito mestnih ambientov in posameznih zgodovinsko pomembnih zgradb. Idrija je dobila šele pred nedavnim elaborat spomeniškega varstva, ki ga je izdelal Zavod za spomeniško varstvo v Novi Gorici. Zavod je organiziral tudi razstavo v Klubu mladih; to je bila prva in edina informacija o zaščiti mesta Idrije.

Elaborat je bil izdelan razmeroma pozno, pa je zaradi silnega razmaha obnavljanja stanovanjskih hiš velik pripomoček predvsem pri ohranjanju zanimivih arhitekturnih vrednot. Namen elaborata je ohraniti Idrijo kot urbanistično zanimivo celoto, upoštevajoč, da je naše mesto eno redkih »delavskih naselij« v Sloveniji, predvsem iz dobe, ko industrijskih centrov še nismo imeli. Elaborat obravnava celotno naselje, podrobneje pa Trg m. Tita, okolico gradu in Kosovelovo ulico, poleg tega pa še stanovanjske naselbine izven tega predela, ki so tipične za kmetijsko-delavske družine.

Največja pozornost je namenjena zaščiti pomembnih mestnih ambientov, posebno značilnih idrijskih hiš, ki imajo svoj zameetek že v 16. stoletju in so slovenska posebnost. Njene značilnosti opazimo celo na meščanskih hišah v središču mesta.

Spomeniško zavarovanje se deli na tri kategorije glede na moč režima zaščite.

V prvo kategorijo sodi grad, ki je obdržal največ zgodovinskih značilnosti; s svojo fasado in zvnikom je pravo nasprotje skupine rudarskih hiš v Prelovčevi ulici. Grajski ambient je zaključen s fasado hiše Kosovelova 35 in s kapelico iz leta 1794 v poznobaročnem slogu. Obdržal je največ značilnosti iz konca 18. stoletja. Ambient v Prelovčevi ulici povezuje grajskega s Trgom maršala Tita. Dominantna je fasada osnovne šole v novoromanskem slogu ter Prelovčeva št. 1 v slogu kmečkega klasicizma s petimi baročnimi portali. Zanimiv je ambient skupine hiš (št. 4, 6, 8). Na vzhodu se konča s hišo Občinske skupščine, ki je v novogotskem slogu. Celoten ambient daje videz cestnega trga. Je spomenik I. kategorije.

Trg maršala Tita tudi spada v prvo kategorijo. Del svoje vrednosti je sicer izgubil s poružitvijo župne cerkve, zanimiv pa je zaradi ubrane zasnove in po skupini hiš (št. 11, 12, 13), ki so ohranile baročno zna-

čilnost, ter skupino hiš okoli št. 3, ki daje lep videz poznobaročnega ambienta rudarskih hiš.

Trg svobode je krožno oblikovan z glavnim dostopom prek mosta izpred Antonijevega rova. Njegova centralna dominanta so tri lipe in lepo oblikovan vodnjak. Trg omejuje na severni strani Rudniško skladišče, zgrajeno leta 1764, s prehodno vežo na Trg maršala Tita. Poleg stoji gledališče s klasicističnim vhom. Ostala pročelja zgradb niso kdo ve kako zanimiva, dajejo pa le neko zasnovano celoto in obliko edinega trga v Idriji s tržnim značajem. Tudi to je ambient I. kategorije.

Kosovelova ulica je verjetno najstarejša mestna komunikacija, ki je povezovala upravni del (grad) in delovišče (Antonijev rov). Ambient je zanimiv po svojem več ali manj enakem značaju, razen današnje drogerije in zobne ambulante. O starosti pričajo Valvasorjeva grafika, pa tudi masa Scopolijeve hiše in poznogotski portal na prenovljeni hiši št. 25. Ambient je bil dokončno pozidan verjetno ob koncu 18. stoletja.

Po kvaliteti je ulica razdeljena na tri dele: prvi z mostom čez Nikovo in Scopolijevo hišo, drugi na stičišču Kosovelove ulice s Freyerjevo in tretji z Antonijevim rovom. Ambients sta II. in III. kategorije.

Kajuhova ulica se povezuje z grajskim okoljem. Danes je močno narušena z novimi stanovanjskimi hišami, večjih poslopij tu ni. Ima še danes značaj rudarskega naselja. Značilni so ambienti št. 8, 10, 12 ter hiše št. 34, 38 in 40. Zasnova izvira iz predbaročnega obdobja. Spomenik je III. kategorije.

III. kategorije je tudi ambient okoli cerkve Svetega Duha v pravem intimnem gotškem stilu, ravno tako Srebrničeva ulica z zelo načetimi grobimi posegi v likovno skladnost.

Kalvarija in cerkev Sv. Antona predstavljata spomenik I. kategorije. Nastali sta v 18. stoletju. Zaščiten mora ostati cel ambient, če hočemo ohraniti njegovo skladnost.

Elaborat posveča pozornost enotnemu režimu glede kritin in naklonom, predvsem v ambientih, ki so zaščiteni. Tu mora ostati obvezen tradicionalni naklon. Kritina-skodla v elaboratu ni zaščiteni, ker je danes izredno neekonomična, razen na muzeološko pre-

Foto Jelko Podobnik
Pront. — Ena najbolj
dominantnih rudarskih hiš
z visokim zatrepom.
Tipična večstanovanjska
hiša na bregu.

zentiranih objektih. Predlaga pa se siv cementni spičnik, siv zareznik in deloma eternit. Zelja je, da bi se te kritine upoštevale pri vseh adaptacijskih posegih, tudi v ambien-
tentih, ki niso izredno zaščiteni.

Oglejmo si nekaj členov odloka o spomeniško varstveni zaščiti.

7. člen

Vrste in stopnje spomeniško varstvenih režimov so naslednje: Za urbanistične prostore in ožje urbanistične ambiente veljajo:

- režim I. stopnje
- režim II. stopnje
- režim III. stopnje.

Za posamične kulturne spomenike, spomenike NOB in tehniške spomenike ter objekte, ki se vežejo s pomembnejšimi zgodovinskimi osebami in dogodki, veljajo:

- režim I. stopnje
- režim II. stopnje
- režim III. stopnje.

8. člen

Spomeniško varstveni režim I. stopnje za urbanistične prostore in ožje urbanistične ambiente določa:

- varovanje tlorisne mreže, zazidalne črte, značilnih uličnih pogledov, ožjega vizualnega prostora, historične oblike stavb in arhitekturnih detajlov na njih,

- prepoved vseh novogradenj, nadzidav, adaptacij, razen takih, ki imajo namen rekonstruirati ali sanirati spomeniški prostor ali ožji urbanistični ambient,

- izdelavo sanacijskega načrta ali spomeniško varstvenega programa z določitvijo namembnosti kot tudi načrt sanacije, ki prizadeva prizadeto območje kot celoto.

Ta režim velja za:

- Grajski ambient
- Trg svobode
- Kalvarijo
- Ambient v Kajuhovi ulici pri h. št. 8, 10 in 12
- Ambient v Kajuhovi ulici pri h. št. 34, 38 in 40
- Trg maršala Tita
- Prelovčevo ulico

Spomeniško varstveni režim I. stopnje za posamične kulturne spomenike, spomenike NOB in tehniške spomenike ter objekte, ki se vežejo s posameznimi zgodovinskimi osebami in dogodki, določa:

- varovanje historične oblike stavb, kritine, tlorisne zasnove in arhitekturnih detajlov,
- prepoved nadzidav in prezidav, razen takih, ki imajo namen rekonstruirati, sanirati ali ustrezno funkcionalno adaptirati spomenik,
- izdelavo podrobnega sanacijskega in prezentacijskega načrta, ki ga med delom spremlja in potrjuje pristojni zavod za spomeniško varstvo.

Foto Jelko Podobnik
 Riže. — Visoka in vitka
 stavba z visokimi
 zatrepnimi okni, zidanim
 pritličjem in značilno
 leseno konstrukcijo.
 Okna so v baročnih
 proporcih. Eden
 najzanimivejših primerov
 ljudskega stavbarstva.

Ta režim velja za:

- Trg maršala Tita št. 13
- Prelovčevo ulico št. 4
- Kosovelovo ulico št. 3, 8 in 23
- Trg svobode št. 4 (Rudniški magazin) in št. 5 (Rudniško gledališče)
- Kajuhovo ulico št. 8, 10, 12, 38 in 40
- Ulico Vinka Mohoriča št. 1
- Gortanovo ulico št. 4
- Platiševo ulico št. 11
- Bazoviško ulico št. 4
- Rožno ulico št. 10
- Ulico Staneta Rozmana št. 31
- Vojkovo ulico št. 23
- Gregorčičevo ulico št. 5
- Graščino Gewerkenegg
- P. c. sv. Trojice
- Idrijsko kamšt

9. člen

Spomeniško varstveni režim II. stopnje za urbanistične prostore in ožje urbanistične ambiente določa:

— varovanje tlorisne mreže, zazidalne črte, historičnih oblik stavb in ožjega vizualnega prostora,

— novogradnje so možne le po predhodni kompleksni študiji za celotno območje z namenom, da se doseže strnjeno zazidavo kot tudi korektura neprimernih stavbnih posegov,

— sanacijski in ureditveni program z določitvijo namembnosti,

— obvezno konzultacijo s pristojnim zavodom za spomeniško varstvo.

Ta režim velja za:

— Kosovelovo ulico — okolje okrog Scopolijske hiše

— Kosovelovo ulico — okolje Antonijevega rova.

Spomeniško varstveni režim II. stopnje za posamične kulturne spomenike, spomenike NOB in tehniške spomenike ter objekte, ki se vežejo s posameznimi zgodovinskimi osebami ali dogodki, določa:

— varovanje historične oblike stavb in detajlov na njih,

— prepoved adaptacij,

— adaptacije le v izjemnih primerih ob obveznem soglasju pristojnega zavoda za spomeniško varstvo in izdelavi načrtov.

Ta režim velja za:

— Trg maršala Tita št. 2

— Prelovčevo ulico št. 1 in 8 ter kapelo pri »Nebesih«

- Kosovelovo ulico št. 17
- Kajuhovo ulico št. 34
- Ulico Staneta Rozmana št. 37
- p. c. sv. Antona

10. člen

Spomeniško varstveni režim III. stopnje za urbanistične prostore in ožje urbanistične ambiente določa:

— varovanje sistema stare tlorisne mreže, gabarita in historične oblike stavb,

— novogradnje in adaptacije so možne le po predhodnem soglasju pristojnega zavoda za spomeniško varstvo, ki izdela ustrezno študijo.

Ta režim velja za:

- Kajuhovo ulico
- Srebrničevo ulico
- Ulico zmage — ambient pri št. 2, 4 in 6
- Gortanovo ulico
- Platiševo ulico — ambient pri št. 19 in 21
- Bazoviško ulico
- Rožno ulico — ambient pri št. 11, 13 in 15
- Ambient okrog cerkve sv. Trojice.

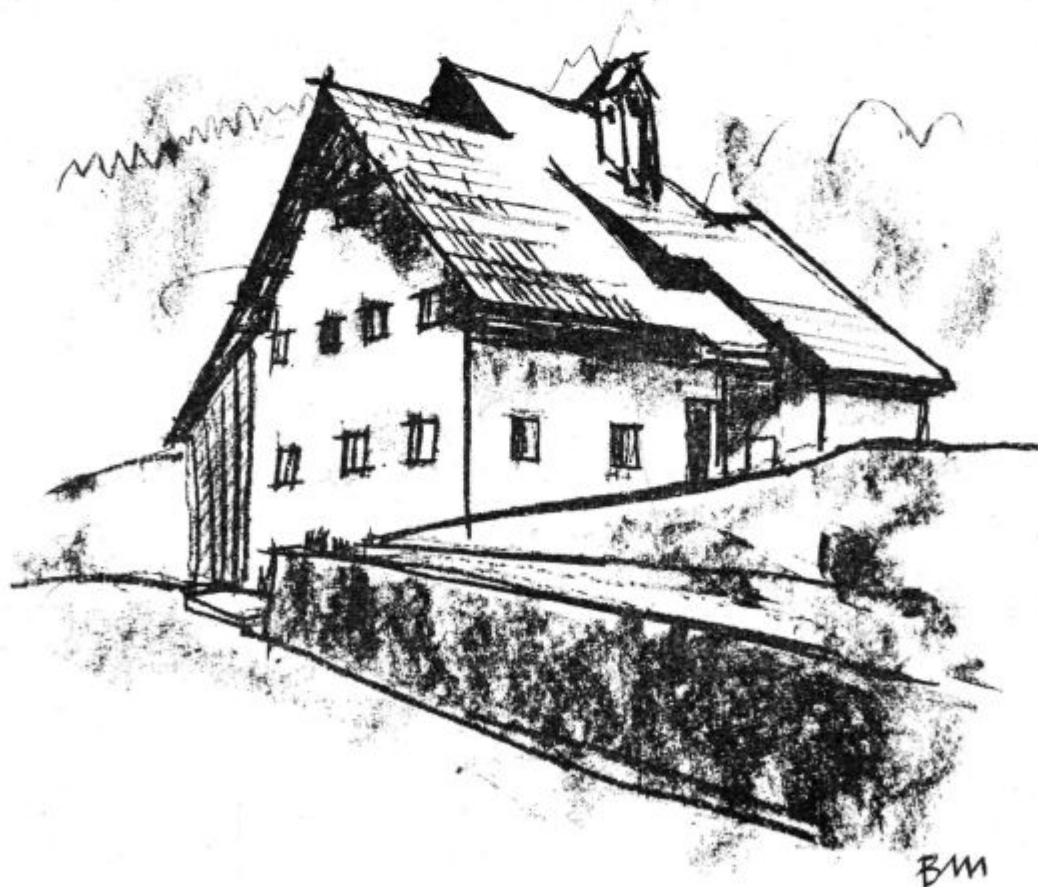
Spomeniško varstveni režim III. stopnje za posamične kulturne in tehniške spomenike ter objekte, ki se vežejo s posameznimi zgodovinskimi osebami ali dogodki, določa:

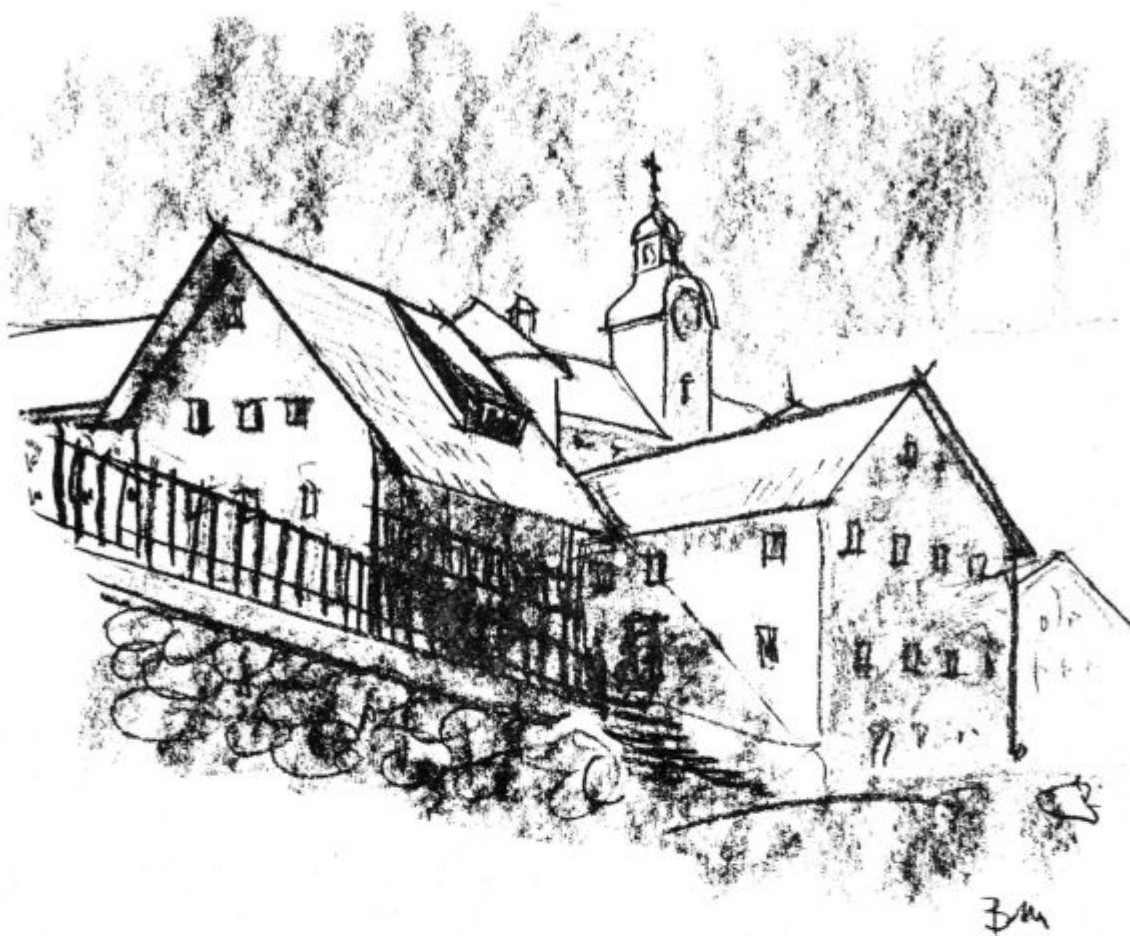
— varovanje historične oblike stavb,
— novogradnje in adaptacije so možne, toda le po predhodnem soglasju pristojnega zavoda za spomeniško varstvo.

Ta režim velja za:

— vse kapelice in znamenja na mestnem področju

- Trg maršala Tita št. 5, 6, 7, 11 in 12
- Prelovčevo ulico št. 6
- Kosovelovo ulico št. 5, 11, 27, 31, 33, 35
- in 39
- Trg svobode št. 1, 2, 3, 6 in 7
- Ljubljansko ulico št. 4
- Kajuhovo ulico št. 13 in 32
- Srebrničevo ulico št. 4, 6, 8, 10 in 27
- Vojskarsko ulico št. 23
- Za Gradom št. 21
- Študentovsko ulico št. 6, 13 in 15
- Ulico zmage št. 2, 4 in 6
- Volfovo stopnišče št. 1
- Platiševo ulico št. 2, 3, 4, 13, 19 in 21
- Rožno ulico št. 2, 9, 11, 15, 16, 17, 22 in 24
- Grličovo ulico št. 6
- Tomšičevo ulico št. 13, 15 in 17
- Vojkovo ulico št. 11, 13 in 15
- Vodnikovo ulico št. 18 in 20
- Cankarjevo ulico št. 1
- Ulico Carla Jakoba št. 3 in 5
- Gregorčičevo ulico št. 19, 23 in 25
- Ulico kapitana Mihevca št. 7, 8 in 18.

11. člen

Za vse druge objekte v urbanističnih prostorih in ožjih urbanističnih ambientih, ki jih ta odlok varuje, velja načelo, da se morajo vsa kršna dela uskladiti z vrednostjo in kategorizacijo širših zavarovanih prostorov. Tudi tu se lahko predpiše predhodna raziskava objekta.

12. člen

Register kulturnih spomenikov in zavarovanih aurbanističnih prostorov ter ožjih urbanističnih ambientov vodi pristojni zavod za spomeniško varstvo, t. j. Medobčinski zavod za spomeniško varstvo v Novi Gorici.

Razgovor med marksisti in kristjani

Konec meseca novembra je Klub mladih Idrija organiziral srečanje med marksisti in kristjani. S strani marksistov sta se srečanja udeležila prof. Zdenko Roter in prof. Marko Kerševan, predavatelja na Visoki šoli za politične vede in sociologijo, kristjane pa sta zastopala prof. dr. Janez Janžekovič in prof. dr. Vjekoslav Grmič.

Vsekakor je to srečanje preseglo okvire idrijskega družbenega dogajanja, saj je bilo prvič v Sloveniji organizirano v taki obliki pred široko publiko. Čeprav je bila tema razgovora »Ali je bog mrtev« filozofska, sta nas presenetila velik odziv publike in živahna razprava. To in pa dejstvo, da je razgovor potekal na izredno kulturnem nivoju, nas je prepričalo, da se dialog da voditi tudi na tem področju.

Naj na koncu izrazim željo, da bi bili Idrijčani še kdaj prisotni na takem večeru.

Za naslednjo številko bodo Idrijski razgledi skušali preskrbeti avtoriziran zapis razgovorov.

Sergij Pelhan

Praznik idrijske občine

Idrijska občina daje vedno večji poudarek Cerkljanski; vse večje proslave ob prazniku idrijske občine so prav v Cerknem.

Tako je bilo tudi v nedeljo, 29. 9. 1968, ko je bil praznik idrijske občine združen s proslavo 25-letnice vstaje primorskega ljudstva. Že v soboto, 28. 9. 1968, je mladina idrijske in škofjeloške občine pripravila razne športne prireditve; samo na pohodu »Po poteh osvobojenega Cerkna« je tekmovalo 700 mladincev in mladink.

Zvečer pa so člani nekdanjega partizanskega gledališča priredili na prostem pravi partizanski miting.

Po okoliških hribih so goreli kresovi, ozračje pa so pretresali strelji možnarjev.

V nedeljo, 29. 9. 1968 ob 9. uri je bila v dvorani KZ svečana seja občinske skupščine Idrija. Predsednik občinske skupščine Idrija tov. Stane Murovec je začel svoj govor z besedami:

Tovariši in tovarišice, spoštovani gostje!

26. septembra 1943. leta je bila ustanovljena v Cerknem XVI. SNOB »Janka Premrla-Vojka«. Glavnina brigade so bili borci idrijskega odreda, zato je postala Vojkova brigada v naši občini simbolična enota borbe za svobodo in revolucijo.

V spomin na ta dogodek je občinska skupščina na predlog občinskega odbora ZB NOV proglasila 26. september za občinski praznik. Letos praznujemo občinski praznik v jubilejnem letu. Minilo je četrto stoletje, odkar se je na Primorskem začela množična vstaja proti okupatorju.

Medtem pa se je na trgu zbralo več tisoč ljudi, igrala je rudarska godba na pihala iz Idrije. Predsednik občinske skupščine je pozdravil številne goste, med katerimi so bili tov. Franc Leskošek-Luka, nekdanji komandanti in komisarji partizanskih enot ter predsedniki sosednjih občinskih skupščin.

Po obrazložitvi (glej v nadaljevanju) je podelil domicilne listine Vojkovi in Artilerijski brigadi, bolnicama »Pavla« in »Franja« ter tiskarni »Slovenija«; brigadi sta prejeli tudi zastave. Polkovnik artilerijske enote tov. Slavko Stamejčič, ki nadaljuje tradicije nekdanje partizanske brigade, pa je tej brigadi izročil odlikovanje maršala Tita za zasluge za narod. Združeni pevski zbori so

zapeli nekaj pesmi; sledile so še recitacije dijakinj idrijske gimnazije.

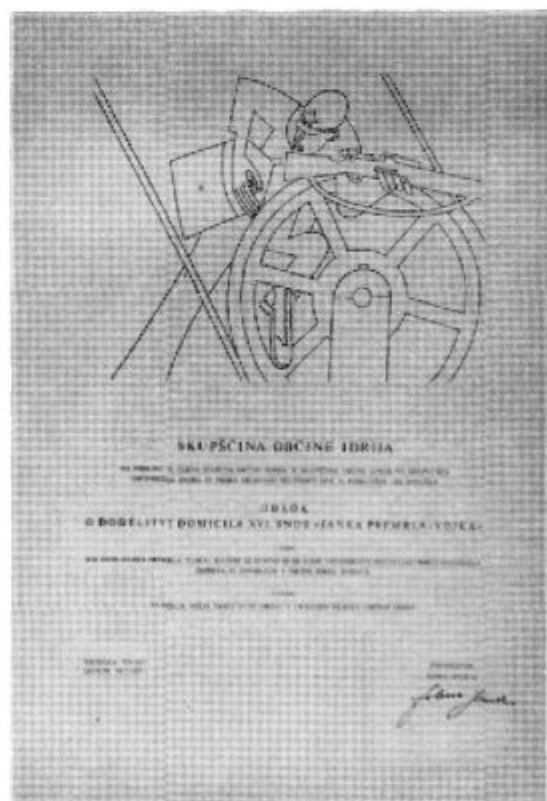
Vsi borci prej navedenih enot pa so prejeli spominsko knjigo o Vojkovi brigadi.

Popoldne je bila revija mladinskih pevskih zborov.

PREDLOG ZA PODELITEV DOMICILA: XVI. SNOB

XVI. SNOB »Janka Premrla-Vojka«, ki je kasneje postala ob Gradnikovi in Prešernovi brigadi sestavni del Triglavske oziroma XXXI. divizije NOV in POJ, je bila ustanovljena z odredbo Operativnega štaba za zahodno Slovenijo dne 23. septembra 1943. leta. Brigada se je prvič zbrala 26. septembra na dvorišču bivših italijanskih vojašnic (sedanjih prostorov ETE) tu v Cerknem. Ob ustanovitvi je imela 500 borcev. Njeno jedro so bili bataljoni Idrijskega odreda.

Po ustanovitvi je imela Vojkova brigada posebno nalogo. Branila je osvobojeno ozemlje na Cerkljanskem in ščitila organizacije, ki so delovale na tem območju. Cerkljanska je bila tedaj centralni del operativnega območja in osvobojenega ozemlja IX. korpusa, ki je obsegalo del Gorenjske in Primorske. V Cerknem in njeni okolici je takrat delovalo veliko političnih in oblastnih organov, operativnih štabov in zalednih enot.

Vojkova brigada je domovala na Cerkljan-skem vrhu. Tu je imela svoj stalni sedež, od tu je hodila na razne akcije in se po opravljeni nalogi zopet vračala.

Zaradi teh dejstev in ker je bila brigada ustanovljena ob razpadu Italije, ko se je pri nas začela množična vstaja, pa tudi zato, ker se je imenovala po legendarnem junaku, ki je vodil prve partizanske domačine in padel v boju pri Idriji, je Vojkova brigada postala za naše občane simbolična enota borbe za svobodo in revolucijo. Ta simbolika je ostala tudi potem, ko se je postopoma spremenil sestav njenih enot, ker so razredčene bataljone dopolnjevali gorenjski partizani.

V drugi polovici 1944. leta Vojkova brigada ni imela več posebnih nalog. V sklopu XXXI. divizije je sodelovala z drugimi enotami v operacijah IX. korpusa. Zato je njen prispevek v NOB in v bojih za osvoboditev Primorske mo- goče ceniti le po veličini nalog in uspehov IX. korpusa.

Operacijsko območje IX. korpusa je bilo za okupatorja strateško zelo pomembno in čim bolj se je bližal konec vojne, tem bolj pomemb- no je postajalo. To ozemlje je ležalo na približ- no pol poti med nemškima frontama v Italiji in na Balkanu. Čezenj peljejo železniške proge, ki so povezovale ne le obe fronti, temveč tudi njuno globlje zaledje. Vsaka partizanska akcija na katerikoli izmed teh prog je torej v večji ali manjši meri vplivala na oskrbovanje enot na nemških frontah.

Nemci so morali računati tudi z zavezniškim izkrcanjem v Istri ter na obali med Trstom in Tržičem. Bilo jim je jasno, da bi po izgubi Istre in Slovenskega Primorja postal njihov položaj v Italiji in na Balkanu nevzdržen. Zato je bilo treba ne le utrditi obalo za obrambo pred na- sprotnikovim pomorskim desantom, temveč je bilo prav tako nujno očistiti neposredno zaledje jadranske obale in uničiti ali pregnati partizan- ske enote, ki so tam delovale.

Za Nemce je bilo operativno območje IX. korpusa zelo pomembno tudi zaradi tega, ker naj bi po njihovih načrtih čezenj potekala zad- nja obrambna črta nemškega ozemlja. Izgrad- nja obrambnih naprav pa bi bila v prisotnosti enot IX. korpusa nemogoča.

Zato ni bilo čudno, da je bilo v Slovenskem Primorju čedalje več sovražnikovih vojakov, da so Nemci pripravili toliko velikih ofenziv in da so začeli z največjo le nekaj tednov pred zlomom fašistične Nemčije. Udarci zadnje ofen- zive so bili temeljito preračunani na zajetje in uničenje IX. korpusa. Z uničenjem naše vojske pa naj bi bila povezana tudi likvidacija našega političnega gibanja, torej uničenje živega do- kaza volje in naporov primorskega ljudstva za priključitev k Titovi Jugoslaviji.

Borci IX. korpusa in z njimi Vojkovci so uspešno kljubovali vsem sovražnikovim poizku- som in bili so pretežno v ofenzivi. Njihova boj- na morala je bila vedno zelo visoka. Zato so lahko že nekaj tednov po največjih bojih (po zadnji nemški ofenzivi) prešli v protinapad in prodrli globoko med sovražnikove postojanke ter osvobodili obmorsko mesto Tržič.

Iz bojne zgodovine Vojkove brigade je treba še posebej omeniti naslednje uspele akcije:

Borbe v Baški grapi, kjer so poškodovali ve- lik del proge, razstrelili dva železniška mosta

in razbili nekaj bunkerjev, tako da železniška proga pol leta ni bila sposobna za promet.

Borbe za likvidacijo sovražnikovih postojank v Hotovljah in v Gorenji vasi. Vojkova brigada je sodelovala tudi pri likvidaciji nekaterih po- stojank s tem, da je blokirala sovražnikove eno- te, ki bi prišle pomagat napadenim posadkam.

Nadalje vdor v Postojnsko jamo, kjer so za- žgali veliko bencina, vdor v idrijski rudnik, kjer so minirali vodne črpalke.

Borbe pri Samotorci, kjer so razbili četniški odred in ujeli nekaj četnikov ter njihovih ofi- cirjev;

Napad na nemško kolono pri Pušalah, kjer so razgnali sovražnika in zaplenili protitankov- ski top.

Zelo pomembni so bili tudi boji za obrambo in ofenzivne akcije za čiščenje osvobojenega ozemlja.

Za zasluge je bila Vojkova brigada večkrat pohvaljena in odlikovana z redom za zasluge za narod ter redom bratstva in enotnosti.

Artilerija IX. korpusa

Ko so ob razpadu Italije in množični vstaji primorskega ljudstva nastale na Primorskem ve- like partizanske enote, veliko osvobojeno ozem- lje in ko se je spremenil način bojevanja, je nastala tudi potreba po enotah, ki bi bile obo- rožene s težkim orožjem.

Topništvo je moralo podpirati enote IX. kor- pusa v ofenzivnih akcijah (pri napadih na so- vražnikove postojanke, pri rušenju železniških prog, pri uničevanju sovražnikovih enot), pa tudi pri obrambi osvobojenega ozemlja. Pri- morski partizani so dobili prve topove ob kapi- tulaciji Italije, ko so razorožili italijanske enote.

Uporabili so jih že na goriški fronti. Vendar jih ob umiku v Trnovski gozd niso mogli peljati s seboj in so jih s pomočjo prebivalstva poskrili v Vipavski dolini in na Krasu.

V enotah IX. korpusa so nastale prve topničarske enote sredi oktobra 1943, ko so posamezne brigade začele ustanovljati tako imenovane prateče čete. Te čete so imele 2 do 4 težke minomete, nekatere pa tudi enega ali dva protitankovska topa.

Korak naprej v organizaciji partizanskega topništva je bil napravljen v januarju 1944, ko so začeli organizirati prve divizijske baterije. V ta namen so iz brigadnih pratečih čet potegnili vse topove, s Krasa in Vipavske doline pa so pripeljali 100 mm havbico in dva italijanska gorska topa. S tem je bilo omogočeno, da je štab IX. korpusa lahko organiziral večje borbene akcije. Izvedli so napad na postojanke v Godoviču, Hotedršici, v Spodnji Idriji itd.

Ker takrat topovi niso imeli merilnih naprav, so topničarji v glavnem merili kar skozi topovsko cev ali s pomočjo grobega merila na cevi in da bi bili zadetki točnejši, so upoštevali še razdaljo med topom in ciljem, pa tudi krajevni kot, če je bilo potrebno. V teh bojih so si topničarji pridobili izkušnje, priborjen pa je bil tudi brzostrelni top.

V začetku aprila 1944 sta obe diviziji (XXX. in XXXI.) po odredbi štaba IX. korpusa iz prejšnjih baterij ustanovili vsaka svoj artilerijski divizion.

Ker je takrat primanjkovalo topovske municije in partizansko topništvo ni moglo biti zelo aktivno, so se štabi zavzemali, da bi usposobili topništvo za bodoče naloge. Glavnina se je zadrževala v Sebeljah, kjer so izpopolnjevali svojo oborožitev, nabavljali municijo in urili topničarje.

Konec maja 1944 je Glavni štab NOV in PO Slovenije priporočil štabu IX. korpusa, da bi po zgledu VII. korpusa ustanovil svoje korpusno topništvo. 15 dni kasneje, 14. junija 1944, sta se artilerijska divizionata XXX. in XXXI. divizije združila v samostojno vojaško enoto z imenom Artilerija IX. korpusa, ki je bila podrejena neposredno štabu korpusa.

Ob ustanovitvi je ta enota imela:

- artilerijski divizion s 100 mm havbico, gorsko baterijo in divizijsko komoro
- protitankovsko baterijo
- zaščitni bataljon
- inženirsko četo in
- vod za zvezo.

Glede na prizadevanja topničarjev in bojno srečo se je oborožitev artilerije IX. korpusa v poznejših mesecih večala ali manjšala. Tako je bil 27. avgusta 1944 ustanovljen še drugi divizion, ker so v tem času pridobili, popravili ali zaplenili sovražniku še 100 mm havbico, gorski top in dva protitankovska topa. Deset dni kasneje je bila ustanovljena še 5. baterija, ko je Bazoviška brigada zaplenila sovražniku dva brzostrelna topa.

Kako je artilerija IX. korpusa opravila svojo bojno nalogo? Iz njene zgodovine velja omeniti:

- Akcijo v Baški grapi junija in julija 1944;
- Napade na utrjene sovražnikove postojanke v Selcah in Zeleznikih, pri Sv. Križu, v Hotavljah, Crnem vrhu, v Poljanah, Gorenji vasi, na Trnovem itd.

Ker je bilo osvobojeno ozemlje IX. korpusa izrednega strateškega pomena, so Nemci često organizirali velike ofenzive in poskušali ustanoviti po osvobojeni Gorenjski in okrog Trnovskega gozda močne postojanke, ki pa se niso mogle obdržati zaradi pritiska partizanskih enot, ki so bile podprte s topništvom.

Partizansko topništvo je bilo zelo pomembno tudi v bojih za obrambo osvobojenega ozemlja, zlasti pa v zaključnih akcijah za osvoboditev Slovenskega Primorja.

Za zasluge so Artilerijo IX. korpusa večkrat pohvalili štab IX. korpusa ter Glavni štab NOV in PO Slovenije, odlikovana je bila tudi z redom za zasluge za narod.

Slovenske vojaške partizanske bolnice

Spočetka je bila v narodnoosvobodilni vojni na Primorskem vsa skrb za ranjence prepuščena vodstvom partizanskih enot. V posameznih četah so organizirali bolničarsko službo. Težke ranjence so puščali na skrbi vaščanov. Včasih jih je obiskal in zdravil tudi kak bližnji zdravnik. Ranjence so skrivali v senu, listju, bunkerjih in podobnih nezdravih okoljih. Bolje je bilo poskrbljeno za njihovo varnost kot za zdravljenje.

Ko je bil v marcu 1943 ustanovljen sanitetni odsek pri Primorski operativni coni, je štab cone predpisal organizacijo zdravstvene službe v takrat ustanovljenih brigadah, za nekako hospitalizacijo težjih ranjencev in bolnikov pa je bilo organiziranih več manjših popolnoma konspirativnih zdravstvenih postaj.

Po razpadu Italije se je število borcev in partizanskih enot zelo povečalo. Iz njih so nastale nove brigade, tri divizije in korpus. Ta operativna organizacija je zahtevala tudi ustre-

no zdravstveno službo, predvsem tako, ki bi bila sposobna poskrbeti za več ranjencev. Pričakovali so, da bodo še hujše nemške ofenzive, zato je bilo treba misliti na konspirativne postojanke večjih zmogljivosti. Izkazalo se je, da bi bilo na operativnem območju IX. korpusa potrebno urediti dve centralni bolnišnici; eno v severnem delu Trnovskega gozda, ki bi skrbela za ranjence z bojev na vzhodni in južni strani osvobojenega ozemlja, druga bolnišnica pa naj bi skrbela za ranjence z bojev na desnem bregu Idrije in severnem ter zahodnem in delno vzhodnem delu osvobojenega ozemlja. Ena teh bolnišnic je bila ustanovljena v Čekovniku 2. decembra 1943. leta. Ob ustanovitvi so jo imenovali centralna vojaška bolnica III. operativne cone. Nastala je ob reorganizaciji partizanskih bolnišnic, ki so se umaknile pred nemško ofenzivo s Krasa, Vipavske doline in Zadloga prek Goljakov in Male gore v Belo in naprej v Čekovnik. To bolnišnico so kasneje preimenovali po svoji upravni dr. Pavli Jerin-Lah v »SVPB — Pavla«. Druga taka bolnišnica pa je bila ustanovljena na Cerkljanskem. Jeseni 1943. leta so bili ranjenci iz bojev pri Idriji v zavetju kar v kmečkih hišah v Novakih. Ko se je začela novembrska ofenziva, so jih morali umikati pod izredno težkimi pogoji in za ceno velikih izgub. Porodila se je zato misel, da bi zgradili bolnišnico v kanjonu Pasice pri Novakih. Misel je bila kmalu uresničena in prvi težki ranjenci so bili preneseni v prvo barako že 23. decembra 1943. Tudi ta bolnišnica je dobila kasneje ime »SVPB — Franja« po svoji upravni dr. Franji Bojc-Bidovec.

Prvim barakam so sledile druge. Kmalu je bilo v obeh bolnišnicah prostora za 200 težkih ranjencev in nekaj rezerve za slabe čase. Zgradili so tudi nekaj postojank za lažje ranjence, ki bi si v veliki nevarnosti lahko tudi sami

pomagali na varno. Te postojanke so razbremenjevale osrednji bolnišnici in jih posredno skrivale.

Kakšnega pomena sta bili obe bolnišnici, se je pokazalo že pozimi in spomladi 1944. leta, ko operativnim enotam ni bilo več treba skrbeti za ranjence in jih umikati pred grozečo nevarnostjo, saj je bilo preskrbljeno za njihovo varnost in zdravljenje.

Za udobje, varnost in zdravljenje ranjencev v partizanskih bolnišnicah ni bilo poskrbljeno samo po sebi. Potrebni so bili nadčloveški napor zdravstvenega in drugega osebja v bolnišnicah, pa tudi okoliških vaščanov, ki so bolnišnicam pomagali. Poskrbeti je bilo treba za gradnjo barak, za prenos ranjencev, za preskrbo bolnišnic z drvmi, živili, sanitetnim in drugim materialom. Vse je bilo treba opraviti skrivaje in v izredno težkih pogojih. V primeru nevarnosti je bilo treba poskrbeti za evakuacijo ranjencev, najtežje bolnike pa skriti v bunkerje in v takih pogojih zanje skrbeti in jih varovati.

Bolnišnica »Franja« se je ob večji nevarnosti preselila v dolino potoka Davča. Ko se je izkazalo, da bi bila v kanjonu Pasice vendarle bolj varna, so se vrnili in za primer nevarnosti postojanko utrdili z obrambnimi bunkerji. V kanjonu Pasice je bila »Franja« dvakrat napadena. Najtežji napad je prestala v dneh od 23. do 25. marca 1945, ko so Nemci po neuspelem poizkusu udara v kanjon Pasice pričeli obstreljevati bolnišnico z minometali in ko so zakurili oba hriba, na katerih so bili obrambni položaji zaščitne čete, da so borci le z največjimi napori zdržali v bunkerjih. Bolnišnica »Pavla«, ki je bila skrita v temnem gozdu med Idrijo in Belco, ni imela primerne položaja za obrambo. Sovražniku je mogla kljubovati le s konspiracijo. Če so mislili, da je bila bolnišnica na nezanesljivih tleh, so jo morali preseliti. Zato je moralo biti osebje bolnišnice zelo previdno in opazovalna služba izredno dobro urejena. Zaradi varnosti so zgradili več postojank in se tudi večkrat preselili.

Kaj sta bolnišnici pomenili v NOB, pa povedo naslednji podatki: V bolnici »Franja« se je zdravilo 522, v »Pavli« pa kar 931 ranjencev. Dodati je treba še to, da ni padel sovražniku v roke niti en ranjenec, ki je bil sprejet v eno ali drugo bolnico, in to kljub temu, da so se sovražnikove sile nekajkrat valile čez ozemlje, ki je bilo posejano s partizanskimi bolniškimi oddelki. To dejstvo je hrabrilo borce v operativnih enotah, ker niso bili v skrbeh za primer, če bi bili ranjeni.

Tiskarna »Slovenija«

Da bi organizirali upor proti okupatorju, so se aktivisti OF znašli pred problemom, kako poskrbeti za povezavo z množicami, kako seznanjati prebivalstvo o dejanskem razpletu dogodkov v II. svetovni vojni, kako mobilizirati množice za narodnoosvobodilno borbo in kako pritegniti za borbo sposobne v partizanske enote.

Sovražnik se je trudil z vsemi sredstvi, da bi prikril dogodke na bojiščih, da bi na podlagi začetnih uspehov na frontah zasejal med ljudmi strah in nezaupanje v zmago NOV.

V začetku, ko je bilo na voljo le malo propagandnih sredstev, je bil tisk najprimernejša oblika. Zato so že prvi aktivisti organizirali po

Vlado Lenardič

Nenadni rafali v Cerknem

Ob 25-letnici napada na partijsko šolo v Cerknem se oddolžujemo spomину na 47 padlih tečajnikov s sestavkom, ki nam z živo človeško govorico pričara obdobje tragičnega dogodka.

Petindvajset let ni kratko obdobje, še posebno ne, če je v njem vtkana vrsta dogodkov, zgodovinsko važnih revolucionarnih pridobitev. Petindvajset lepih, tudi težkih, vendar uspehov in zmag bogatih let nas loči od tiste zime, ki jo je poslednjič doživelo in občudovalo 47 mladih src, obetajočih revolucionarjev v partizanski metropoli — v Cerknem.

Od vsepovsod so privreli na klic partije: izpod Matajurja, Nanosa, Triglava, Krna, Blegoša in Kamniških planin, iz Tržaškega zaliva, Gorice in Istre, iz Kranja in Kamnika, z Jesenic.

Prišli so na VI. partijski tečaj, ki je v Cerknem 27. januarja 1944 doživel najhujši udarec.

vsej Sloveniji vrsto ilegalnih tehnik in tiskarn. Pri nas je začela delovati v začetku 1943. leta partizanska tiskarna »Porezen«. V njej so tiskali razne letake, pesmarice, Partizanski dnevnik, Kmečki glas in drugo. Po razpadu Italije male tiskarnice na Primorskem niso več zadoščale. Treba je bilo misliti na tiskarno velikih zmogljivosti, ki naj bi zadostila potrebam Primorske in Gorenjske.

Prišlo je do zamisli, da bi zgradili v strminah pod Vogalcami pri Vojskem veliko tiskarno »Slovenija«. Graditi so začeli v maju 1944. leta. Delali sta dve ekipi; ena je pripravljala teren, druga pa v Gačniku barake. Ko je bilo vse opravljeno, so deske prepeljali na Vogalce in jih ponoči spustili na kraj, kjer naj bi stala »Slovenija«. Najhujše težave so pa nastale, ko so iz Milana in Gorice dobili stroje in črke. Podstavek za večji stroj je tehtal več kot tono. Zato so morali napraviti posebna lesena vodila in po njih spuščati podstavek po strmini navzdol od bukve do bukve. Nazadnje so zabetonirali še jez za električno centralo. Tiskarna je začela delovati sredi avgusta 1944. V njej je bilo 50 oseb. V tej tiskarni so tiskali tudi Partizanski dnevnik. Prva tiskana številka je izšla 5. septembra 1944. Njegova naklada je znašala 4.000 izvodov dnevno. Tiskarna je bolj ali manj nemoteno delala do konca vojne, ne da bi jo bil sovražnik odkril, čeprav je bil nekajkrat v zelo nevarni bližini. V vsem tem času je natisnila 2.017.648 izvodov raznih brošur in časopisov in s tem doprinesla svoj veliki delež k skupnemu boju za svobodo.

V začetku januarja, nekateri celo že proti koncu decembra, so mladi komunisti, komandanti in komisarji vojaških enot ter člani raznih partijskih in mladinskih komitejev z Gorenjske in Primorske krenili na pot. Točno ni nihče vedel, kam gre, vendar je vsakega gnala želja in je komaj čakal, da pride v partijsko šolo ter obogati svoje znanje, ki mu je bilo tedaj tako potrebno.

V štab našega bataljona sta prišli dve pismi hkrati. S komandantom sva jih odprla. Prvo me je pozivalo v štab brigade, drugo pa pošiljalo v srednjo partijsko šolo.

»Zdaj pa greš!« je rekel komandant Brane. »Če greš, se v tem bataljonu najbrže ne bova nikdar več borila skupaj. Vzgojili smo dober bataljon, želi smo lepe zmage, deležni smo bili pohval brigade, v bataljonu je razpoloženje vsak dan lepše in boljše, ti pa bi zdaj odšel! Za naš bataljon si kar dober!«

Tako mi je rekel, v sebi pa sem čutil, da mi manjka znanja, da ne znam borcem povedati tisto, kar bi moral! In vendar so me

njegove besede zbegale toliko, da sem res okleval.

Molče sva si gledala iz oči v oči. V njem sem videl željo, da bi imel močan, discipliniran in zaveden bataljon, ki bi bil kos vsem nalogam. Bil je zgled borca in dobrega komandanta, kar je pokazal v nešteti akcijah in bi borci zanj vse žrtvovali. Tudi meni ni bilo vseeno; to je bil štab samih mladih ljudi, ob njih sem tudi sam postajal borec in voditelj. S pogledom je prodril tudi on vame in doumel, da je tudi v meni močna želja po znanju in da se ne morem tako lahko odločiti. Spomnil se je najinih razgovorov. Govorila sva večkrat zvečer na peči z drugimi tovariši o črnih srajcah, ki so gospodovale po Primorju, o raznarodovanju, zatiranju slovenske besede in pesmi. V spominu mu je zaživel tudi razgovor z borci o fašizmu, tisti sproščen razgovor o fašističnih zakonih, uničevanju našega gospodarstva, o potujčevanju in nasilnem spravljanju kmetov na boben, pa tudi o večnih briških kolonih.

Tedaj so mu zasijale oči in je dejal: »Zdaj popolnoma razumem tvojo željo. Fašizem vam je uničeval knjige, požigal kulturne domove, odpravil kulturna društva, prepovedal izdajanje časopisov in knjig, zalezoval vas je s kvesturo in cenzuro, vsiljeval s klofutam, zapori, ricinovim oljem, internacijami, s požiganjem hiš in celotnih vasi fašistično voljo. Zdaj želiš v šolo in tudi greš, prvič v slovensko in še partijsko povrhu. Vem, da ti to ogromno pomeni. Kar pojdi!«

»Veš, Brane, rad bi ti povedal dve stvari: ljudje potrebujejo razlage, kaj in kako je treba delati, a človek, ki jim mora to povedati, čuti, da premalo ve in zna. Ti sam si dejal, da so tisti, ki so jih načrtno zapisovali smrti, vstali v življenje, v boj proti mrčnu, zatiranju, ubijanju, pretepanju, da bi zadihali svobodno življenje. Ti, Brane, tudi dobro veš, da je primorsko ljudstvo pregazilo fašizem. Niso mu pomagale niti utrdbe niti rovi niti bojna tehnika, bodeče žice, bajoneti, bunkerji in celo mreža fašističnih postojank. Ljudstvo je privrelo na dan, iskra pod pepelom je vzplamtela v silen ogenj, vetrček se je razbesnel v močan vihar. Ljudje so napolnili partizanske vrste, iz majhnih čet so zrasle cele divizije. Ljudje se borijo za novo in jim je treba tudi povedati, kako se je treba boriti, kako ustvarjati novo, ki bo ustrezalo vsem delovnim ljudem.«

»Saj me ni treba prepričevati!« je povzel komandant Brane. »Živo se še spominjam, kako si se počutil po sestanku bataljonskega biroja v decembru lani, po ofenzivi. Saj veš, razpravljali smo o stanju v bataljonu, kako

so borci slabo obuti in oblečeni, kako bi bilo potrebno opozoriti na to štab brigade.«

»Spomnim se, spomnim! Vstopil je namestnik komisarja brigade, seznanil sem ga s potekom razprave, on pa je rekel:

»Da, tovariši. Vemo, kako so oblečeni in obuti naši borci. Naša vojska, žal nima magazinov orožja, niti oblek niti obutve. Vse to moramo vzeti sovražniku. Zato vam predlagam, da še danes izdelate načrt napada. V Soški dolini vas čakajo. Tam boste našli vse, kar potrebujete!«

Tista akcija je bila nekaj vredna, ni bila samo lepa zmaga, bila je tudi nauk za nas vse.

Se več stvari sva si povedala v tistih zadnjih trenutkih slovesa, razumela sva se kot tovariša in se tudi tako poslovila, ne da bi vedela, da se ne bova videla nikdar več. Poslovil sem se od bataljona, naložil nahrbtnik, se oborožil in odšel. Zelo počasi sem stopal, hitro pa sem v mislih preletel vse tovariše, zvrstili so se pred menoj kot v stroju in obudili so se ob tem vsi lepi in hudi trenutki.

Borci, ki smo bili poslani na tečaj, smo se zbrali v Dolu pri Čepovanu. Tam sem srečal znane in neznan tovariše. Tu so bili: Bradati, Srečko, Rado, Tone in prihajali so še drugi, skoraj iz vsakega bataljona in vseh naših brigad. Med nami je stekla beseda, vsakdo se je hotel malo pobahati z uspehi svoje enote. Bilo je ravno po ofenzivi in po naši protiofenzivi in res ni moglo zmanjkati snovi za tak razgovor, saj smo prav v tistih dneh želi lepe zmage. Vsakdo je hotel povedati čim več. Ta, kako so nažgali Nemce na Gorenjskem, drugi, kako so potolkli celo kolono Italijanov in njihovih pajdašev v Vipavski dolini, tretji mu je že segel v besedo in hitel pripovedovati, kako so ujeli fašiste v Soški dolini. »Fantje,« je povzel Rado, »nihče od vas pa noče povedati, kako smo tudi tekli in hajkali. Nam je pred tremi tedni, ko smo napadli fašistično postojanko v Furlaniji in jo likvidirali, zelo trda predla. Nenadoma smo se znašli obkoljeni od vseh strani. Prebiti smo morali obroč in vzeti pot pod noge proti Benečiji, da smo hitrih nog dosegli Kambreško in tam v ugodnih položajih sovražnika pričakali v zasedi.«

Naš živi pomenek je prekinil kurir, ki nam je sporočil, naj krenemo proti Gornji Trebuši. Hitro smo usmerili korak proti zbornemu mestu v želji, da ne bi česa zamudili. Trebuša nas je v tistem lepem zimskem dnevu toplo sprejela. Ne spomnim se več prav točno hiše, vem pa, da je bila tisti dan tako živa kot morda nikdar poprej in ne pozneje. V veliki izbi s prijetno toplo kmečko pečko

smo se zbrali z vseh vetrov. V njej je iz ure v uro postajalo tesneje, saj se je vanjo strpalo kar 114 tečajnikov. Srečali smo se z Bricema Izidorjem in Cvetko, s Fanico s Pivke, s Tončko in Ido iz Soške doline, z Darinko iz Baške grape, z Istrani, Goričani, Tržačani in Gorenjci. V sproščenem in vedrem razpoloženju smo prisluhnili zdaj temu zdaj onemu tovarišu. Razvil se je pravi ustni časopis, ki nas je prav kmalu seznanil z vsem, kar se je tedaj dogajalo na terenu in v vojski, na Primorskem in Gorenjskem. Pogovor je imel skupni imenovalec: kako izganjamo okupatorja in njegove hlapce, kako pobijamo fašiste-uničevalce kulture in napredka, kako gradimo novo ljudsko oblast in s kakšno udarno silo naše vojske razpolagamo. Ni čudno, da smo se takoj zlili v enoten kolektiv: ena sama misel, ena sama želja, en sam cilj, ena sama volja je bila v nas vseh. Najbolj pa so pritegnili našo pozornost Goričani, Tržačani in Gorenjci. Goričanke Tanja, Milojka in Marica so nam opisovale drzne akcije goriške mladine, orisale pogoje ilegalnega dela v mestu in okolici in govorile o organizacijski mreži in podtalnem žuborenju v srcu sovražnikovih sil. Tržačani so nam povedali, kako se organizirajo delavci v tovarnah, kakšna je organizacija v Trstu in Tržiču, kako zbirajo orožje itd. Gorenjska skupina aktivistov pa nas je v kratkih besedah seznanila z vztrajnim in trdim delom gorenjskih aktivistov. »Ne pozabite,« je dejal Ambrož, »da imamo pri nas Begunje. Okrog njih in v srcu sovražnikovih postojank, v vaseh in mestih pa je kljub temu razpredena široka mreža organizacije. Partizani se borijo za svobodno ozemlje v Selški in Poljanski dolini ter napadajo sosednje sovražnikove postojanke, aktivisti pa gradimo, širimo in razvijamo naše odbore in organizacije.« Iz njegovega preprostega, prepričljivega in vnetega pripovedovanja smo takoj razbrali, da je Ambrož izkušen aktivist. In bil je tak. Še kot železničar je aktivno delal v sindikatih pred vojno, kot predvojni komunist se je odlikoval med delavci. Že po prvih stikih z njim smo ga sprejeli kot izkušenega in priljubljenega tovariša, ki nas bo marsikaj naučil. Marja, Tanja, Luka, Olga, Roman in drugi so pa hiteli dopolnjevati Ambroža, tako da smo takoj vedeli, kaj delajo Gorenjci — mladina, žene in borci — v Kranju, Kamniku, Medvodah in na Jesenicah.

Samo bežen pogled v to izbo je pričal, da sta Primorska in Gorenjska v ognju boja, da se povsod čuti udarna pest naše vojske, da je povsod aktivist, da so povsod zrasli narodnoosvobodilni odbori — osnova ljudske oblasti.

Že smo se kar dobro pogreli in razgreli v razpravi, ko je komandir zaščitne čete sklical zbor. Tovariš Dušan, komandant šole, nas je postrojil in nato dal osnovna napotila. Šolo so že tedaj zalezovali Nemci in morali smo biti pripravljeni na ponovne napade. Še isti večer je dolga kolona partizanov korakala proti Čepovanu. V šoli smo že drugi dan začeli z delom.

Sedli smo v klopi kot borci, hoteli smo si prisvojiti vse tisto, po čemer smo čutili hudo potrebo. Instruktorji Jaka, Bratko, Veljko in Gregor so nam posredovali svoje znanje in s praktičnimi primeri prikazali, kako moramo delati. Koliko smo si zapomnili in razbrali iz njihovih ust! Kako smo hiteli beležiti vsako njihovo misel! Kako hitro so se polnili naši zvezki, povsem drugače kot v navadni šoli! Šele tam smo usklajali življenjske nauke. Nikdar nismo v šoli tako tenko prisluhnili vsaki besedi kot tedaj, saj se je pred nami zgrinjal nov svet, oblikoval marksistični pogled na svet in kazal pot k cilju: ruši staro — gradi novo! Doživljali smo notranji preporod!

Prav tedaj, ko je delo lepo steklo, ko smo od ranega jutra do pozne noči pisali, razpravljali ali izmenjavali izkušnje, so zaropotala strojnice.

Ni minilo dobrih deset dni, že so Nemci s svojimi šarci zaregljali v Lokovcu in tako proti IX. korpusu začeli »januarsko ofenzivo«. Vdrli so iz Soške doline in iz Idrije proti Banjški planoti in Čepovanu.

Šola se je takrat umaknila proti Velikim Laznam, v gozdček nad Čepovanom, na nasprotni strani Banjške planote. Z nami so bili tovariši Leskošek-Luka, Jože Vilfan in France Bevk. Slovita Lukova patrolja osmih, z več mitraljezi oboroženih fantov je šla na vrh pri Velikih Laznah in se tam takoj spopadla z dvesto možmi dobro izurjene idrijske posadke. Ta je prodrla čez Gačnik, Gornjo Trebušo in nameravala vdreti v Čepovan prek Velikih Lazen. Zadela pa je v trd oreh, saj jo je Lukova skupina zadrževala ves popoldan. Preprečila ji je vdor v Čepovan in nas tako rešila pred napadom. Na nasprotni strani pa so peli šarci, zbrojevke in brede, kar je bilo tudi znak, da so se naši krepko spopadli z Nemci. Nad Lokvami so šarili avioni in bombardirali vas, od Trnovega je tudi odmevalo pokanje.

Ko je krog nas ropotalo in streljalo, je v gozdčku večja skupina tečajnikov obkrožila Vilfana in Bevka ter ju izkoristila za pomenek. Še zdaj se živo spomnim, kako nam je tov. Vilfan predložil mednarodne dogodke in prikazal neizbežni in skorajšnji konec vojne. Govoril je tudi o uspehih naših enot

in o naši novi oblasti. Bevka smo kot književnika vprašali, če bo še pisal o Cedermacu. Z nasmeškom in njemu značilno toplino nam je odgovarjal, da je ta knjiga v svojem času med Primorci opravila svoje, da pa je zdaj nov čas. Tovariš Bevk nam tudi ni pozabil svetovati, kako naj delamo med primorskim ljudstvom, zlasti med mladino.

Proti večeru so dospele prijetne novice, da so naši na Banjški planoti Nemcem podkurili pod petami, jih povsem razbili in osvojili bogat plen. Šele takrat smo zvedeli, v kakšni nevarnosti smo bili. Ko je nad nami na Velikih Laznah, kjer so mitraljezi Lukove patrulje odbijali Nemce in jih prisiljevali k umiku, še pokalo, smo jo kar čez drn in strn mahnili proti Lokovcu, kjer smo se pridružili veselju tovarišev, ki so se pravkar vrnili s tako zmagoslavne akcije in razkazovali orožje, vozove, uniforme, konje in živino, ki so jo Nemci zaplenili ljudem po planoti. »Nemci so prišli čistit,« je rekel nekdo, »vi, fantje, ste jih pa dobro očistili!«

Še isti večer smo šli z Lokovca na Lokve, kjer smo tudi prespali. Medtem ko so naši borci zadrževali Nemce, ki so prodirali z raznih strani proti Lokvam, je šla šola na Lazne. Po poti smo se morali skrivati pred avionom, ki je stalno mitraljiral našo kolo. Zvečer smo šli vsi na položaje. Bilo je zelo mrzlo in tudi burja ni prizanašala. Komandant Dušan nas je razporedil na grebenu nad Kobilico, tako da smo bili popolni gospodarji položaja. Rado pa, ki ni mogel nikdar molčati, je začel razdirati šale. Pričeli so tudi drugi in vsak je hotel biti duhovit. Medtem pa je burja v valovih in sunkovito brila naše obraze. Preden smo se razporedili za dostojen sprejem napadalcev, nam je Dušan še zaupal, kako so naši nemške kolone, ki so prodirale od Gorice, taktično zvabili v lepo pripravljene pasti, da je v njih pustilo kožo kar štiristo sovražnikov.

»Ti bi bil dober komisar, ko si že dober komandant!« mu je poščegetal Hrast pod ušesa, ker nas je tako bodril.

Dušan mu je pa takoj vrnil in dejal: »Pokliči Gregorja, ki je dober matematik, naj izračuna, koliko Nemcev bo lahko obležalo nočoj tu spodaj v tej dolinici pod vašimi puškami!«

In potem je nastala tista značilna, mučna tišina, tišina pričakovanja, ko se ti vname v glavi sto in sto misli, ko že končno želiš spopad, se jeziš, zakaj vendar ne pridejo, da bi se spogledali, obračunali in se po spopadu in jurišu spet dokončno prešteli.

Po dolgem času, ko smo bili že vsi trdo pripeti k zemlji in smo premraženi pred bur-

jo iskali še kakšno možno zavetje, je to tišino pretrgal komandantov glas in nas skoraj ogrel: »Fantje, nič ne bo! Švabi so šli v Idrijo k dentistu, ker so si včeraj tu polomili zobe! Žal mi je, fantje, pa drugič! Zdaj pa na večerjo, ki so nam jo pripravili v vasi!«

Bil je sicer že skoraj čas za zajtrk, a je teknila tudi večerja. Seveda, redek močnik, ki je opravil kar za večerjo in zajtrk! Priznati pa je treba, da so bile porcije obilne, saj so ga tovarišice v glavnem pustile za nas, same so pa sicer ostale v topli sobi, ampak s skoraj praznimi želodci.

In spet je, ko se nismo še niti dobro pogreli, kaj šele naspali in spočili, padla nova komanda! Švabi so na teh hribih občutili, kaj pomeni vroče v zimskih dneh in niso več silili pod svinčenke. Na Banjški planoti, pri Trnovem in na Laznah so doživeli vse tisto, česar niso prav nič želeli in so se umaknili izlizat rane v svoje brloge. Mi pa smo šli čez Spodnjo Trebušo na Šentviško planoto. In ne mislite, da je bil to kakšen lep sprehod! Bili smo dovolj lačni, da smo še bolj čutili mrz v kosteh, in tudi dovolj utrujeni, da korak ni hotel tako preprosto slediti koraku. Zato se je naše »veselje« še povečalo, ko smo začeli laziti v hrib proti Šentviški planoti. Nekateri so sicer bili tako iznajdljivi, da so izkoristili svoje znanje v slabem smučanju in sankanju ter čepe ali kako bolj originalno zdrseli navzdol mimo drugih bolj okorelih. Tako sta Marica in Tanja strgali hlače, Milojki bi bilo treba prišiti nanje celo zaplato. Navzgor pa tudi ni šlo in je tovarištvu zamenjalo iznajdljivost — bolj onemoglim, ki tega sicer niso hoteli pokazati, smo morali pomagati. Ti so se takoj pokazali užaljene, češ, saj še zmorem, saj bo šlo! In vendar kljub temu, da so udje odpovedovali, da je bil nahrbtnik od metra do metra težji, je šlo in prispeli smo na vrh. Kako prijeten, tolažil je občutek, ko zagledaš hiše! Zagledali smo tudi šolo in ob njej je oživelo upanje, stara želja: po treh mučnih dneh bo spet pouk! Pohiteti bomo morali, še bolj napeti naše sile! To je bila misel vseh, ki so utrujeni in premraženi počasi stopicali proti vasi, in je bruhnila na dan, brž ko smo sedli in pojedli nekaj suhih hrušk in jabolok!

In takoj smo tudi začeli. Tesno smo se razporedili drug ob drugem. Bili smo sicer zelo veseli, da smo se rešili planirane nemške »januarske ofenzive«, vendar smo kmalu tudi spoznali, da nam ta vas in ta šola ne bosta mogli omogočiti nadaljevanje tečaja. Tudi vodstvo je po nekaj dneh odločilo, da se premaknemo v Cerkno, v središče parti-zanskega življenja!

Korakali smo v strnjeni vojaški skupini, peli in se veselili.

Čas je potem hitro mineval in ohranili smo vedrost ter veliko voljo do učenja. Vsaka ura nam je bila dragocena! Pot do Cerkna je bila dolga, zasnežena in še je naletaval sneg. Bila je sicer polna romantike, naša doživetja pa smo zlili v pesem, ki je odmevala s sosednih pobočij. Od časa do časa smo se umaknili kamionu, vozu, kolonam borcev, ki so se premikali z enega na drug borbeni položaj. Pesem je zvenela v pozdrav iz njihovih in naših ust, razpoloženje pa so poživiljali zvoki harmonike. Korakali smo po svobodnem ozemlju, ki se je širilo od Čola preko Čavna, Trnovega, Čepovana, Banjške planote, Tribuše, Sentviške planote do Cerkna, Žirov in Blegaša, tja daleč v gorenjsko področje.

Pred Cerknom je od ust do ust šlo geslo: Smo kulturna skupina.

Stalno zalezovanje šole nam je narekovalo previdnost. Cerkno je tisti dan pokrila tenka snežna odeja, da je človeka privabljal ta čudoviti zimski dan! Izstopale so različno pobarvane hiše, tako ali drugače prizadete od sovražnikovih krogel in bomb. To pa nas ni prav nič motilo, saj smo vedeli, da se vanj ne upa sovražnik in da bi moral zbrati velike sile, da bi prodrl v to središče svobode, kjer so bili tudi glavni vojaški, politični in oblastni organi. Spominjam se še besed tovarišice Sonje, ki jih je ob prihodu v Cerkno zanosno izrekla: Naša svoboda bo prav tako čista in lepa kot ta beli padajoči sneg! Tu človek diha svobodno! Kdaj si bomo priborili to na Gorenjskem?

V Cerknem se je vsaka skupina po določenem razporedu umaknila na svoje mesto, da bi lahko nadaljevali z učenjem. Počutili smo se tako, kot bi bili doma in varne, saj so bile okrog nas po hribih številne brigade.

Nemoteno smo začeli delati, predavanja pa smo poslušali v Ljudskem domu. Postal nam je pravi dom. V njem smo se zadrževali od jutra do večera, včasih smo ga s petjem Internationale zapuščali šele ob polnoči. Vrstila so se predavanja, drug od drugega smo prepisovali, česar nismo uspeli zabeležiti, vsak najmanjši pomenek nam je bil dragocen, razprave s predavatelji so bile še bolj zanimive kot predavanja, redna razprava o posameznih vprašanjih nas je zelo privlačevala, tako da smo jo prenesli celo na stenčas. Vsak večer smo imeli partijski sestanek in se učili, kako naj poteka, kako je treba voditi razpravo, pisati zapisnik in sploh organizirati ter voditi živ pomenek o tekočih in važnih vprašanjih. V odtenkih prostega časa, ki nam je ostal na razpolago, smo si privoščili pisanje člankov za žepni časopis

ali za stenčas in ga izkoristili za pevski zbor, učenje, recitacije in pripravo skeča. Pripravljali smo namreč program za zaključek tečaja. Življenje smo si pač uredili tako, da je bilo vseskozi delovno in zanimivo. Kos je našel še čas, da je napisal cele cikluse pesmi in smo ljubosumno odkrivali, kje tiči skrita njegova muza. In vendar je bil večkrat naša tarča, čeravno smo streljali v prazno. Veselo se nam je nasmehnil, nekoliko razdražil in za dodatek spet napovedal novo pesem za stenčas. Dovtipov — ustnih in pisanih za stenčas — ni nikoli zmanjkalo. Zanje so poskrbeli Mezgec, Ambrož, zabelila pa sta jih Srečko in Bradati, njima pa se je rad pridružil tudi Kebe. Ančka, Slavica, Tončka, Danica, Tanja in druge pa so prispevale k splošnemu razpoloženju s tem, da so nas bodrile, grajale ali pa same dodajale svoje prispevke.

Predavanj in razprav je bilo toliko, da smo nekateri napolnili kar dva zajetna zvezka. Zadnje dni smo tudi dobili prve tiskane knjige in brošure: VKP(b), Temelji leninizma, O Marxu in marxsizmu, Komunistični manifest! Loteval se nas je strah, ker nam je ostalo le malo časa, dela pa veliko. Izpit je bil pred vrati, nihče ni hotel zaostajati! Takrat smo sicer vse razumeli, vendar je bilo treba snov predelati, obvladati in znati. V nas se je vtihotapila precejšnja skrb, proti koncu tečaja pa nas je zagrabila še živčna mrzlica in tudi tisti, ki so najbolj zbijali šale, so se za spoznanje umirili. Drug drugega smo začeli spraševati, izposojali smo si zvezke, zapiske in knjige. Priprave za nastop ob zaključku šole so tekle h kraju. Vsi smo živeli v upanju, da bo dan zaključka čudovit, krona skupnega prizadevanja, dan vedrega razpoloženja, veselja in zadovoljstva. Vsak je pozno v noč sedel pri izpitnem gradivu v zavesti, da bo s tečaja odnesel čim več znanja, ki ga bo lahko posredoval borcem in mladini.

Istočasno je že vsak koval tudi načrte za bodoče delo. Goričanke so se znašle v mislih med svojo mladino, Gorenjci so v mislih že bredli po snegu od vasi do vasi. Borci pa smo zadnje dni zvedeli, da nas čakajo brigade, s katerimi bomo odrinili v Brda in Benečijo. Lotevala se nas je že nestrpnost, vne-ma za učenje je rastla, hkrati pa smo komaj čakali na dan odhoda.

Prišel je 26. januar 1944. leta. Na ta dan se je kot ponavadi delo zavleklo pozno v noč. Ob zaključku smo si kljub utrujenosti privoščili šalo. Kakor vsak dan, je tudi tokrat moral biti partijski sestanek. Za sekretarja smo izvolili Hoisa, za pomočnika Kosa, za zapisnikarja pa Štrukljevo Milojko. Njo smo predlagali zato, ker sta se Hois in Milojka

včasih rada pogledala. Radi bi videli njuno zadrego. Odrezala sta se in sestanek sta odlično vodila. Razprava se je razvijala dolgo v noč in še bi tekla, da ni bila tako pozna ura. Predavatelj Bratko nas je obvestil, da bodo predavanja naslednji dan v poznih popoldanskih urah. Takega sporočila smo bili veseli, saj smo z njim pridobili čas za učenje! Tisti večer je po dvorani mogočno odmevala Internacionala. Odšli smo k počitku. Čeprav je bila zelo pozna ura in se je v obrazih tovarišev zrcalila tudi utrujenost, je še vsak vzel v roke knjigo ali zvezek in se v nočni tišini učil, dokler je le vzdržal. Zato smo zjutraj vstali sorazmerno pozno. Pohiteli smo na zajtrk, ki so ga delili le do osmih.

Spomin na ta dan takoj preskoči na vzpetino v središču Cerkna, na kozolec, ki kot mrtva priča stoji še sedaj. Kaj bi nam lahko vse povedal o tej tragediji, ki se je odigrala okrog njega v nekaj minutah! Ta spomin nas danes priklene na spomenik, ob stezico od kozolca do spomenika, ograjeno z bodečo žico, kjer je obležalo mnogo mladih, obetajočih tovarišev in tovarišic.

Jutro je bilo tisti dan mirno, tiho in mrzlo. Dolino je rahlo zasul sneg! Vas je tiho preživljala svoje vsakdanje življenje po starem zimskem običaju: gospodinja je zakurila peč, dekleta so se spravila k predenju in pletenju, gospodar pa v hlev k živini. Vsak tečajnik pa je, kakor hitro je le mogel, popravil zajtrk in odhitel h knjigi. Ta dan pa ni bilo časa za pomenek, še manj za občudovanje lepe okolice. Prav nikomur ni moglo pasti na misel, da so se Švabi in belogardisti s pomočjo izdajalcev prek raznih kotanj in skrivnih poti že priplazili iz Idrije prav do Cerkna. Še zdaleč nismo mogli slutiti, da so se krvoločneži že razporedili v tri bojne udarne vrste proti šoli, zasedli obronke nad vasjo in se premišljeno pripravili na napad, tako da so upirali svoje cevi proti vsem izhodom iz kotline. Kdo je le mogel pomisliti, da se bo čez nekaj sekund začelo pravo klanje! Nekoliko zaskrbljeni smo se medtem zbrali v izbi in se začeli spraševati, kako bi se lotili dela.

Nenadoma smo zaslišali strele in rafale! Razveselili smo se: »Spet so naši zaplenili novo orožje in preizkušajo!« Mirno smo nadaljevali svoje delo, polegli po pogradih in na tla ter se začeli učiti. Tedaj je Silvo sunkovito odprl vrata in nas pozval za seboj rekoč, da so v vasi Nemci. Vest nas je sicer malo presenetila, zmedla, da smo obstali in izdabili: »Nemci?« »Se ti sanja? Paničar! Kar knjige v roke!« On pa je pograbil puško in nahrbtnik in odšel. »Ta je pa dobra,« je za-

klical za njim nekdo, »pred izpiti se mu meša!«

Čeprav mu nismo verjeli, vendar je v nas zasadil trohico suma, negotovosti, pa tudi strahu. Nič več nismo pogledali v knjige, raje smo odprli okno in ugotovili, da so rafali in čudno bobnenje res sumljivi. Ko pa smo opazili še zmedenost posameznih tovarišev, smo začeli pospravljati nahrbtnike. Zadnja vest, ki jo je prinesel Rado, je bila odločilna: »Nemci so v vasi! Branili se bomo, v strelce!«

Ker je pokalo čedalje močnejše in pogostejše, smo na glas »Nemci!« pohiteli iz hiše in se hoteli razviti v strelsko vrsto. Prepozni smo bili: v hiši smo zamudili dragocen čas! Brž ko smo stopili iz hiše, se je na nas že usula toča svinčenk in od vsepovsod so odmevali rafali. Prisiljeni smo bili k umiku. Prečkali smo gornji most in se usmerili proti šoli. Tedaj je proti nam udarila strojnica. Pot čez glavni most do šole je bila že v nemških rokah. Skočili smo nazaj, se skrili za prvi vogal hiše in premišljevali, ali naj se umaknemo po rečni strugi in se prebijemo na vozno pot proti Novakom, kar bi bila edina pametna rešitev, ali naj jo mahujemo za drugimi tovariši. Odločitev je bila hitra, kajti čas ni dopuščal mnogo izbire in šli smo za tovariši, ki so se umikali po pobočju Brc. Menili smo, da se bomo zbrali vrh hriba ob kozolcu in se od tam spoprijeli s sovražnikom. Prav ta griček pa je bil tarča mitraljezov z nasprotnih pobočij in zvonika. Kmalu je zaječala Ida, ki jo je krogla ranila v stegno. Še smo bili v dokaj dobrem zavetju, da smo se lahko odločili za novo smer. Bradati se je odločil za zavetje v skednju pod sodom, ostali smo se vzpenjali dalje. Vlekel sem ranjenko po strmi stezi, ko sem začutil speklino v desni lopatici. »Zadeli so me,« sem pomislil in krenil dalje za drugimi. Nenadoma smo se znašli ob kozolcu! Zdaj so krogle zadele tega ali drugega tovariša. Dumdumke so švigale in nosile smrt tovarišem. S pobočja v pobočje je šel odmev, ki je ustvarjal strahotno vzdušje. Streli pa niso padali v prazno. Tej nevihti in toči je bilo težko uiti. Še danes vidim naše vznemirjeno premikanje ob kozolcu, ko se nismo mogli odločiti. Vidim Ido, ki je ranjena begala okrog in se srečno odločila za zavetje v hiši. Vidim tudi druge, ki so bili kot jaz prepričani, da bodo našli zavetje za obronkom in so zato rinili za drugimi ter prav tam padali kot podsekani. Toča svinčenk je vrtala naše ude, naše nahrbtnike, parala prsi naših tovarišev, ki so tam smrtno zadeti tudi obležali. Za drugimi sem se preplazil po stezi navzgor in se nenadoma znašel pred bodečo žico, ki mi je ovirala prehod v grapo onstran Brc.

Prilepil sem se ob stezo, na koritasto dno poljske poti in tam obtičal. Tako so svinčenske zadele le izpostavljeni nahrbtnik, meni pa niso mogle do živega. Razne misli so mi rojile po glavi, a rekel sem si, da me živega ne smejo ujeti! Z eno roko sem potipal, od kod prihaja kri, z drugo sem že segel po pištoli. Razveselilo me je le to, da nisem ranjen skozi pljuča in da jim ni uspel napad na šolo, ker zjutraj ni bilo v njej nobenega tečajnika, obenem pa me je stisnila bolečina, ko sem videl sebe in druge ranjene tovariše, ki se nismo mogli premakniti v tisti koritasti poti vrh vzpetine. Ko pa se je Srečko z dvema tovarišema zmuznil čez Brce v nasprotno dolino in se tako rešil, je posijalo novo upanje. Rafali so raztrgali bodočo žico in še bolj omogočili preskok na drugo stran. Pred menoj je ležala Milojka, ki je bila laže ranjena. V trenutku zatišja sem ji zaklical, naj preskoči na drugo stran. Poskusila je, vstala in spet vsa bleda padla na stezo. »Reši se sam,« mi je rekla, »jaz ne morem več! Ne morem!«

Komaj dober mesec dni pred tem je prišla iz fašističnih zaporov, bila je izčrpana. Mesec dni stalnih premikov, napornega dela in zdaj še rana, vse to ji je odvezlo poslednje moči.

Tvegala sem tedaj sam, se zrinil skozi razcefrane ostanke žice in se zvalil navzdol. Bil sem menda zadnji, ki je ušel od tam. Nekje sredi griča mi je krogla raztrgala pas. Pobral sem pištolo, stisnil ob sebe puško in nahrbtnik ter zdrsel v grapo. Prijazna in drzna Cerkljanka mi je pomagala do tovarišev, tako da niti sam ne vem, kako sem potem prišel k samotni kmetiji.

Še smo imeli toliko moči, da smo zapeli. Med petjem pa je mati odvila otročička v zibelki in mi s povojem obvezala rano ter mi stisnila desno ranjeno roko ob hrbet.

Šele pozneje sem zvedel, da so padli skoraj vsi Gorenjci, da ni več niti klenega Ambroža niti mladink Marje, Slavice in drugih. Ob stezi pa, od koder sem se rešil po naključju, so se nehali boriti Stevo, Milojka, Hois, Kos in še nešteto drugih. Prav na tisti vzpetini so izrekli poslednjo besedo sovražstva in obsodbe zločincev ter ljubezni do domovine. Zverinskim napadalcem ni zadoستovala smrt naših tovarišev, temveč so streljali v čela in tilnik ranjencem ter mesarili ubite. Srečno so ušli tisti tovariši, ki so ostali in se poskrili v hišah, kamor zločinski fašist ni več utegnil povohati.

Kmalu jih je pregnal Cirilov minomet, ki je začel streljati na Nemce, s Čeplaza. Če bi se še kaj zamujali, pa bi jih enota štaba IX. korpusa, ki je prihitela na pomoč, obsula s svinčenkami. Naše vojaške enote so se takoj znašle, vendar je bil napad tako nepričakovan in bliskovit, da začetnega udarca niso mogle preprečiti.

Tanja, Marica, Kebe, Bradati in tisti, ki so se poskrili po hišah, ker niso našli drugega izhoda, bi morda znali kaj več povedati, kako jim je bilo pri srcu takrat, ko so čuli streljanje, ječanje in psovanje okrog njih, poslovilne in borbene besede umirajočih tovarišev, nemški škorenj pred vrati ter čakali neizbežno smrt. Rešila jih je le iznajdljivost naših enot. Nekateri ranjenci in tečajniki smo se znašli v Zakrižu. Tu smo dobili tudi prvo pomoč. Težka misel nas je obremenjevala, misel na one, ki smo jih pustili na stezici in okrog kozolca. Gnalo nas je v Cerkno.

Okrog cerkve, ob cesti, v kapelici, na vozovih, s katerimi so jih vaščani prevažali na pokopališče, povsod so ležali še kot živi, a vendar negibni tovariši. Ambroža ni bilo težko spoznati: ležal je kot izklesan revolucionar, ki hoče še nekaj povedati. Milojka je ležala na trebuhu, pokrita z majico. Njeni lepi, dolgi črni lasje so ji zakrivali obraz. Rado in Kos, Stevo in Silvo ter drugi so bili, kot bi le spali na vozu. In Slavica, Silvo, Marja, Luka in cela vrsta drugih so nam hoteli še nekaj povedati: Maščujte nas, izbojujte svobodo!

Vojska in Cerkljani so bili ta dan prizadeti vojni tovariši: globoka rana je skelela vse! Nad Cerkno je legla grobna tišina. Trenutno se je lahko veselil le sovražnik ljudstva in napredka: tudi nekaj takih je bilo v partizanskem Cerknem.

Prav v tistih trenutkih je stopila na dan bolj kot kdajkoli prej beseda tovariš, prav tedaj smo najbolj občutili, kaj pomeni izgubiti tovariše.

Poslovili smo se od njih, odšli s pokopališča zelo žalostni, vendar ne strti. V preživelih je zaživela tisočera sila.

Šli smo v šolo. Tisti dan nismo mogli dokončati žalostinke. Tudi Bradatemu, ki je imel poslovilni govor, je glas zastal, vsem so se zasolzile oči. Vodstvo nam je sporočilo, da smo vsi končali tečaj z odličnim uspehom. Trdni sklep nas je tedaj še bolj povezal in utrdil v odločitvi, da ne odložimo puške, dokler ne dosežemo tistega, za kar so umrli naši součenci.

Z A P I S K I

NEKAJ ZANIMIVOSTI O NAHAJALIŠČU BAKRA NA CERKLJANSKEM

Enaki stolpi za globinsko vrtnanje, kot jih opazujemo po strmih bregovih okrog Idrije že od vojne sem, so pred dvema letoma zrasli tudi po pobočjih in grapah na Cerkljanskem.

Prvim vprašujočim pogledom Cerkljanov je kaj hitro sledilo pojasnilo, da je začel Geološki zavod iz Ljubljane obsežne raziskave bakrovih pojavov okrog Novakov, Sovodenj, Hobovš in na Škofjem. Raziskave sofinansira več podjetij, med njimi tudi idrijski rudnik.

Za starejše Cerkljane pravzaprav to, da skriva Cerkljansko hribovje baker, ni bila novica. V pripovedovanju še živi spomin na prva rudarska dela sredi prejšnjega stoletja. Na mlajše raziskave pa spominjajo delno zasuti rovi na cerkljanski ter sovodenski strani Škofjega. Tik pred drugo svetovno vojno so namreč Italijani bakrovo rudišče nad Planino usposobili za odkopavanje. Nekaj mesecev pred kapitulacijo Italije je tu delovala tudi že moderna flotacija.

Preden so se podkopi zarušili, jih je v prvih letih po vojni podrobno kartiral inž. Ivan Gantar, ki je tudi ugotovil, v kakšnih kamninah se pojavlja mineralizacija ter končno razmišljal tudi o nastanku rudišča.

Zgoraj našete podatke zasledimo v uvodu članka »Pseudomorfoze rudnih mineralov po rastlinskih drobcih v bakrovem rudišču Škofje«, ki je izšel v 2. številki Rudarsko-metalurškega zbornika. Avtor razprave dr. inž. Matija Drovenik, docent na oddelku za montanistiko ljubljanske fakultete za naravoslovje in tehnologijo, podaja v članku rezultate mikroskopiranja rudnih obruskov iz rudišča Škofje.

Drovenik navaja, da se pojavljajo rudni minerali kot impregnacije ali pa tudi kot samostojne leče v grōdenskem peščenjaku. Geologi so ugotovili, da je peščenjak nastal pred več kot 200 milijonov let v velikem morskem bazenu. Takrat je bilo pri nas obsežno pušcavsko ozemlje in prav iz teh področij sta nanašala veter in voda material za peščenjake. Omenjeni srednjeperski horizont je na Cerkljanskem razvit v precejšnji debelini in se vleče v širokem pasu proti Žirovskemu vrhu, kjer je v enakih peščenjakih najdena uranova mineralizacija.

Mineraloški sestav preiskanih rud je precej pisan. Poleg **pirita** (FeS_2), **galenita** (PbS), **sferita** (ZnS) in **lineita** (CO_3S_4) najdemo še naslednje bakrove minerale: **halkopirit** (CuFeS_2), **bornit** (Cu_3FeS_3), **tenantit** (CuAs_3), **covellin** (CuS), **halkozin** (Cu_2S), **enargit** (Cu_3AsS_4) ter **neodigenit** (Cu_9S_8). Zaradi oksidacijskih procesov se pojavljajo še različni Fe-hidroksidi ter **malahit** $\text{Cu}_2[(\text{OH})_2\text{CO}_3]$, **azurit** $\text{Cu}_3[(\text{OH})_2(\text{CO}_3)_2]$ in **hrizokola** ($\text{CuSiO}_3 \cdot n\text{H}_2\text{O}$).

Gornja pisana družba mineralov je seveda v rudi v različnih medsebojnih odnosih. Ugotavljanje teh odnosov je opravil Drovenik z natančnim mikroskopskim opazovanjem rud. Ugotavlja več generacij istih mineralov. Najzanimivejša ugotovitev pa je nedvomno ta, da so se pokazale pod mikroskopom pravilne celične oblike nekdanjih lesnih ostankov. Lesni deli so bili popolnoma nadomeščeni z minerali, in sicer navadno tako, da sta notranjost in stena celice nadomeščeni z dvema različnima mineraloma. Ker minerali nimajo enake odbojnosti, opazimo pod mikroskopom v odsevani svetlobi različno svetle predale v obliki pravih celic.

Se posebno je zanimivo razmerje med bornitom, tenantitom in covellinom. Prvotno je notranjost in stene celic popolnoma nadomestil bornit. Pri kasnejših procesih je začel tenantit nadomeščati bornit in sicer tam, kjer je bila prvotna stena celice. Tako se je ponovno odkrila celična struktura. To nadomeščanje gre lahko tako daleč, da struktura zopet izgine in se pojavi z nadomeščanjem tenantita po covellinu. Ugotovljene razmere med minerali, posebno pa še dejstvo, da kamnina ni hidrotermalno spremenjena in da so celične strukture popolnoma nedeformirane, so avtorju tehten dokaz za to, da so prišli ioni metalov v grōdenske peščenjake že v zgodnji diagenetski fazi, to je takrat, ko se je peščenjak šele strjeval. Drovenik zaključuje z ugotovitvijo, da je orudjenje singenetsko-diagenetsko.

Cerkljane bo seveda še posebej zanimalo, kako je s perspektivo bakrovega nahajališča. Ker bodo raziskave trajale prav gotovo še nekaj let, geologi še niso dali končne sodbe o obsegu, količini in kakovosti rude; skratka, ekonomske ocene rudišča še ni. Upajmo le, da bodo odkrili dovolj rude z ekonomsko vsebino. Eventualno odprte rudnike bo gotovo krepak poseg v način življenja na Cerkljanskem.

inž. Jože Čar

Foto Jelko Podobnik
Škoflje z Lajš. — Na sliki sta vidni stara flotacija in uprava rudnika.

OSKRBOVALNA DELA NA OBJEKTIH, KI JIH UPRAVLJA MESTNI MUZEJ V IDRJI

Mestni muzej v Idriji oskrbuje idrijski grad, staro žitnico (magazin), idrijsko »Kamšt«, bolnico Franjo in tiskarno Slovenija. Za vzdrževalna dela na teh objektih ne dobiva rednih dotacij.

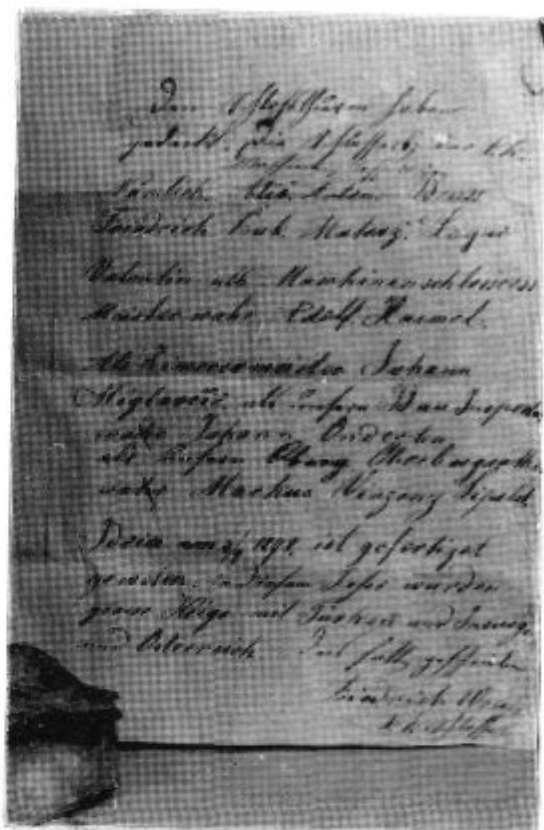
Za obnovitvena in varovalna dela v letošnjem letu smo dobili finančno podporo od občinskih ter republiških forumov in vojske:

V bolnici Franji so bila izvršena obsežna konservatorska dela na vseh objektih. Barake je bilo treba zaščititi pred trohnenjem, nekatere lesene dele je bilo treba zamenjati. To so bili predvsem mostički in spodnji deli barak. Vsi leseni deli so bili na novo prepojeni s sredstvom proti glivičnim okužbam. Ta dela je financiral republiški odbor ZB s prispevkom 5 milijonov Sdin. Letos smo pridobili tudi novo cesto, ki je speljana tako, da je do bolnice Franje le 10 minut peš hoje, to pride prav zlasti starejšim obiskovalcem. Pri gradnji so sodelovali vojaki tolminskega garnizona, katerim dajemo najiskrenejše priznanje za opravljeno delo. S finančnimi sredstvi je sodeloval Sklad za ceste pri Občinski skupščini Idrija. Zaradi dograjene ceste se je že povečal obisk in je dosegel letos do prvega decembra 28 tisoč domačih in tujih obiskovalcev.

Na grajskem poslopju je bil stolp na pročelju že tako dotrajan, da je ocena potrebnih del naraščala od ogleda do ogleda.

Že leta 1945 je bil stolp zadet med bombnim napadom, ko so drobci poškodovali omet, številnico, Merkurja in ostrešje. V nadaljnjih letih je voda zamakala in popravil ni bilo moč odlašati, ker je nastopala nevarnost, da se stolp podere. Grad je simbol mesta, meščani so navezani nanj in so prav zahtevali, da se stvar uredi. To je podprla tudi občina, ker je bilo stroškov kar za 7 milijonov. Dovolj zahtevna dela na stolpu so opravili delavci podjetja SIMPLEX. Izdelali so kritino iz bakra, zidarska dela je opravilo »Podjetje za urejanje hudournikov« iz Ljubljane, druga dela pa domači obrtniki. Delo je bilo dokončano 29. 11. 1968.

Skupščina občine Idrija je poverila arhivsko službo Mestnemu muzeju Idrija. V skladu z novimi predpisi zakona o arhivski službi so v gradu določeni za arhiv pritični prostori v izmeri 220 m², ki se skladajo s predpisanimi zahtevami. Adaptacije izvaja po načrtih arhitekta Milana Božiča Mestni muzej. Arhivsko službo, ki bo imela sodobno urejene prostore, bo nadzoroval Mestni arhiv ljubljanski. Idrijski arhiv bo začel prevzemati material od podjetij v drugi polovici prihodnjega leta.

NAJDBA NA GRAJSKEM STOLPU

Posredujemo bralcem zanimivo najdbo, na katero smo naleteli pri popraviljanju grajskega stolpa. Ta nosi na konici votlo kroglo s premerom 30 cm, na kateri se obrača vetrnica v podobi Merkurja. V tej krogli so našli delavci zacinjeno pločevinasto škatlico, v kateri je bil zložen listič z nemškimi besedilom. V prevodu se glasi takole:

Grajski stolp so pokrili ključavničarji c. kr. strojnega ključavničarstva. Namreč: Alič Anton, Bruss Friedrich, Čuk Matevž, Logar Valentin. Kot strojni ključavničarski mojster je bil Adolf Harmel. Kot tesarski mojster Johann Miglavčič, kot naš stavbni inšpektor je bil Johann Onderka, kot naš rudniški nadsvetnik je bil Markus Vinzenz Lipold.

Idria 3/9 1878 je bilo končano. V tem letu so bile velike vojne s Turki in uporniki in Avstrijo.

Fr. Hladnik

k. k.

c. kr. gradbeni vajenec

To je napisal

Friedrich Wruss

c. kr. ključavničar

Tudi naši delavci so napisali spominski listek. Upamo, da bo tudi ta streha trajala 100 let, preden se bo razvrnilo njihovo besedilo.

J. B.

RAZISKAVE V POLOŠKI JAMI

V lanskim dvojni številki (dotiskana je bila šele letošnjega oktobra) glasila Društva za raziskovanje jam Slovenije »Naše jame« je izšlo obsežno poročilo o rezultatih večdnevni raziskavi Pološke jame (3000. jama na Slovenskem) v avgustu 1966. O tej akciji smo tudi že poročali v prvi številki lanskega letnika Idrijskih razgledov. Takrat se je izkazalo, da je jama večja in zahtevnejša, kot smo prvotno mislili. Marsikaj je ostalo še neznanega in nepojasnjenega. Po daljšem preudarku smo se odločili, da poskušamo jamski sistem v Pologu nad Tolminom dokončno raziskati letošnjega avgusta.

Izkušnje iz leta 1966 so pokazale, da zahtevajo raziskave tako velikega, kompliciranega jamskega sistema obsežne in predvsem skrbne priprave ter ne nazadnje tudi odlično kondicijo. V ta namen sta bili predhodno organizirani dve ogledni akciji. Prva je bila že 30. aprila. Slabo vreme in visoka voda v jami sta preprečila predvidene predhodne ogleda. Postal pa smo bogatejši za izkušnjo, da je od vhoda do konca znanih rogov potrebnih dobrih 5 ur hoje. Iz tega se je rodil sklep, da bo potrebno v avgustovski akciji postaviti čim globlje v notranjosti bivač, ki naj bi služil kot startna točka za prodiranje v še neznane rove.

Da bi preprečili kakršnekoli težave, se je 20. in 21. avgusta (tik pred veliko akcijo) mudila v Pologu »žepna« odprava, ki so jo sestavljali Idrijčani ter člani Inštituta za raziskovanje krasa iz Postojne. Tudi tokrat nam vreme ni bilo naklonjeno! Večdnevno deževje je močno povečalo pretoke v jami. Tako še teden dni pred raziskovanjem nismo vedeli, ali bomo lahko izvedli akcijo ali ne. Ker so se v naslednjih dneh vremenske razmere nekoliko izboljšale, je s tem odpadel glavni razlog, zaradi katerega bi bila akcija lahko neuspešna.

27. avgusta so se že utaborile na planšariji v Pologu jamarske ekipe iz Idrije, Logatca, Črnomlja, obeh ljubljanskih klubov ter člani jamarskega kluba in Inštituta za raziskovanje krasa iz Postojne. Na naše vabilo so se pridružili raziskovalcem tudi predsednik planinskega društva iz Stare Gorice, Idrijčan Slavko Rebec, ter dva člana speleološke skupine L. V. Bertarelli.

Ustanovili smo tri skupine. Prva je skrbela za zvezo med štabom v Pologu ter raziskovalci v jami. Druga je spravila material v jamo in postavila bivač. Obe omenjeni ekipi sta pravzaprav pripravili teren tretji, udarni skupini, ki je raziskovala in merila. Člani tretje ekipe so že prvo noč prespali v jami in se drugi dan lotili prodiranja v neznane rove.

Naslednje jutro, po drugi nočitvi v jami, so jamarji presenečeni opazili, da voda nenačakovano hitro narašča in priteka z vseh strani. Sprevideli so, da je medtem pričelo zunaj deževati in da ne kaže čakati. Podrli so bivač in se začeli vračati. Že med umikom se jim je pridružila obveščevalna ekipa. Više nad bivačom so jamarji presenečeno ugotovili, da je dohodni rov zalit z vodo. Povratek jim je bil s tem onemogočen. Naključje, ki je nemalokrat prisotno pri jamarskih podvigih, je hotelo, da so kar hitro našli drug, doslej še neznan rov, skozi katerega so se izognili nevarnemu mestu. Očitno je torej, da voda v jami zelo hitro reagira na padavine in da je za pravočasno opozorilo osebno obveščanje prepočasno. Ta dragocena izkušnja, ki bi jo skorajda plačali

zelo drago, nas je prepričala, da bo potrebno pri naslednjih raziskavah potegniti do bivača ali pa vsaj do neke točke v jami telefonsko linijo.

V štiridnevni akciji so speleologi namerili v izjemno težkih pogojih le okrog 400 m novih rogov. Tako meri, po dosedanjih podatkih Pološki jamski sistem 5700 m in se s to dolžino uvršča na 5. mesto na Slovenskem. Podzemno vodo so barvali s fluoresceinom in dokazali povezavo jamskega sistema z nekaterimi izviri v dolini Tolminske pod Pologom. Pa še en zanimiv podatek: udarna ekipa je ostala v jami neprekinjeno 54 ur, kar velja za slovenski rekord.

Pri raziskavah so sodelovali tudi vojaki tolminske garnizije. Posebno dragocena pomoč nam je bilo terensko vozilo ter kuhar. Naš klub se tolminskim vojakom pristrčno zahvaljuje.

Ob koncu naj izrečem zahvalo še občinski skupščini v Tolminu ter Soškemu gozdnemu gospodarstvu, ki sta to raziskovanje finančno podprla. J. C.

SKUPŠČINA KLUBA IDRIJSKIH STUDENTOV

Idrijski študentje, organizirani v Klubu idrijskih študentov, že vrsto let pripravijo ob začetku študijskega leta svojo skupščino. Letošnja je bila 13. novembra v Študentskem naselju v Ljubljani. Poleg študentov so bili prisotni še predstavniki družbeno-političnih organizacij in nekateri povabljeni gosti iz Idrije.

Na skupščini vsako leto pregledamo opravljeno delo izven študija, ki se odvija v okviru kluba, in načrtamo plan za tekoče študijsko leto.

Ugotovili smo, da je bila letos ideja o študentskem skladu — o njej so razpravljali že več let — uresničena. S tem smo ob sodelovanju skupščine občine Idrije in podjetij v komuni dobili možnost, da lahko štipendiramo socialno šibke, a nadarjene dijake in študente.

Klub je organiziral v Idriji več športnih srečanj in razgovor z gimnazijsko mladino, na katerem smo bodočim študentom prikazali, kakšni so pogoji in bivanje v Ljubljani. Za boljše poznavanje splošne problematike v občini in za širše vključevanje v skupno reševanje gospodarskih in družbeno-političnih problemov pa smo imeli razgovore s predstavniki družbeno-političnih organizacij in podjetij. Podobno smo spremljali potek družbenih dogajanj na mnogih sestankih raznih občinskih organov.

Povezavo med študenti v Ljubljani pa klub ustvarja z mesečnimi sestanki, na katerih se pogovorimo o tekoči problematiki in delu. Problematiko navadno pripravi že predčasno odbor kluba.

Mesečni sestanki so sedaj edina oblika dela, na katerem se sestane celotno članstvo. Na teh sestankih sprejete sklepe izvaja odbor kluba. Za boljše obveščanje članov je odbor v preteklem letu organiziral informacijski sestanek, na katerem so člani odbora, zadolženi za konkretne akcije, podrobno seznanili člane s prizadevanji kluba, hkrati pa tudi s splošno problematiko idrijske občine.

V programu smo imeli tudi ustanovitev akademskega kluba, na katerega so mislile že naše prejšnje generacije, vendar nam ga še ni uspelo ustanoviti. Tak klub naj bi združeval intelektualce vse občine in naj bi bil povezan s stu-

dentskim klubom. Cilj akademskega kluba bi moral biti predvsem organiziranje strokovnjakov za skupno delo, za različne razprave, razgovore itd. Paziti pa bi morali, da ne bi ustanovitev omenjenega kluba postavila nezaželene pregrade med intelektualci in ostalimi občani. Tako intelektualci ne bi bili samo delavci na svojem delovnem mestu, ampak bi aktivno sodelovali tudi pri splošnem reševanju problemov v občini.

Klub namerava idejo o akademskem klubu letos uresničiti. Se naprej bomo gojili tesno povezavo z občino in prirejali sestanke vsak mesec, vendar jih bomo vsebinsko še poglabljali.

Klub idrijskih študentov

PRVI UPLENJENI MEDVED NA CERKLJANSKEM

Lovec Marko Krivec iz Zakojce, član lovske družine Otavnik na Cerkljanskem, se je dne 17. 9. 1968 zjutraj odpravil na lov. Ko je zalezoval divjad v predelu nad Obidom in Muščem pod Poreznom v nadmorski višini okrog 1000 m, se je kar naenkrat pojavil pred njim v razdalji nekaj metrov medved in po lovčevih izjavah je le malo manjkalo, da se ni znašel v njegovem objemu. To je lovca tako prestrašilo in zmedlo, da je takoj pomeril s puško in oddal prvi strel v hrbet, drugega pa v šapo. Tov. Marko trdi, da je to storil v silobranu. Rana na hrbtu, ki jo je povzročila lovčeva krogla, pa je pričala, da ni bilo tako, ker medved ni bil zadet od spredaj v prsi, temveč od strani, kar

je dokaz, da ni nameraval napasti lovca. Ranjeni in glasno stokajoči medved se je po strmem svetu zavlekel navzdol in le malo je manjkalo, da ni končal v prepadu. Zmedenemu in neprimerno opremljenemu lovcu ni kazalo drugega, kakor da si poišče pomoči v ustreznem orožju pri gospodarju lovske družine. Lovec Marko Krivec ni upošteval priporočila lovskih organizacij, da je dovoljeno loviti medveda in parkljasto divjad samo z risanico ustreznega kalibra, ki jo je določila lovska družina.

Po nekaj urah se je lovec Krivec vrnil skupaj z gospodarjem LD Otavnik Jankom Štremfeljem iz Jesenice k ranjenemu medvedu in mu dal smrtni strel v vrat. Najprej je gospodar lovske družine Štremfelj izjavil, da je on dal medvedu smrtni strel v vrat. Tako so poročale tudi Primorske novice. Ko pa se je zadeva malo pomirila, je prišel tov. Krivec na lovsko zvezo in izjavil, da ni dal zadnjega strela tov. Štremfelj, temveč on sam. Kako je pravzaprav bilo, vesta najbolje lovca sama.

Uplenjani medved v lovišču Otavnik je bil samec, star 3 leta, težak 85 kg. Najbrž se je njegova mati medvedka priklatila iz jelovških ali škofjeloških gozdov, ker lovci v Otavniku trdijo, da je poleg uplenjenega medveda v okolici Porezna še najmanj en večji medved, samec ali samica.

Kdaj je bil na Cerkljanskem uplenjen zadnji medved, ni znano. Novembra 1964. leta je tovrnjak do smrti povozil triletnega medveda v kraju Zelin na križišču cest Idrija—Most na Soči—Cerkno. Povoženi medved krasi zbirko divjih živali v mestnem muzeju v Idriji.

Venceslav Štraus

O delu občinske skupščine

SEJA OBCINSKE SKUPSCINE IDRIJA DNE 24. SEPTEMBRA 1968

Skupščina občine Idrija je na 14. skupni seji občinskega zbora in zbora delovnih skupnosti obravnavala:

1. Z novelo zakona o tarifi zveznega prometnega davka je bilo uvedeno plačevanje prometnega davka od alkoholnih pijač od litra pijače namesto prejšnjega odstotka od prodajne cene. Na podlagi tega je občinska skupščina določila občinski prometni davek na vino v višini 1,10 din od litra ter pri pivu 0,65 din od litra.

2. Dano je bilo soglasje o ustanovitvi skupnega višjega disciplinskega sodišča za več postaj milic s splošnim delovnim področjem za območje občin Ajdovščina, Idrija, Nova Gorica in Tolmin.

3. Potrjen je bil statut sklada za stipendije in posojila občine Idrija.

4. Podaljšan je bil status podjetja v izgradnji za Obrtno podjetje »Učila« do konca leta 1968. Sredi leta so se pokazale možnosti za nadaljnji obstoj in poslovanje podjetja Učila v sodelovanju s posredniškim podjetjem Didakta iz Ljubljane. Zaradi navedenega je skupščina preklcala prvotni sklep seje z dne 25. julija letos in tako omogočila temu podjetju,

da do konca leta dokaže možnost obstoja. S 1. 1. 1969 pa bi podjetje začelo z rednim poslovanjem.

SLAVNOSTNA SEJA OBCINSKE SKUPSCINE IDRIJA V CERKNEM 29. NOVEMBRA 1968

Ob praznovanju občinskega praznika in slavnostne podelitve domicilnih listih SNOB J. Premrla-Vojka, Artileriji IX. korpusa, SVPB Franja in Pavla ter Partizanski tiskarni »Slovenija« je bila slavnostna seja občinske skupščine Idrija v kino dvorani v Cerknem. Poleg odbornikov so se slavnostne seje udeležili številni povabljeni gostje, med njimi Franc Leskošek-Luka, predsednik republiškega odbora ZZB NOV, Albert Jakopič-Kajtimir — predsednik predsedstva CK ZKS, Rudolf Hribernik-Svarun, republiški sekretar za narodno obrambo, predsedniki občinskih skupščin Ajdovščina, Škofja Loka in Tolmin, predstavniki domicilnih enot ter drugi gostje.

Na slavnostni seji sta občinski zbor in zbor delovnih skupnosti sprejela tudi odlok o ustanovitvi sklada Pirnatovih nagrad. Po tem odloku bo občinska skupščina v Idriji enkrat letno podeljevala Pirnatove nagrade posameznikom ali društvenim organizacijam, ki so najbolj prizadevni v neki društveni dejavnosti. Pobuda za ustanovitev sklada za nagrade Nikolaja Pirnata je prišla od občinske konference SZDL

Idrija in jo je takoj podprl tudi svet za prosveto in kulturo pri občinski skupščini. Nagrade se bodo na priporočilo organizacij podeljevale vsako leto na slavnostni seji občinske skupščine ob občinskem prazniku. Sredstva za podeljevanje nagrad se bodo zagotavljala v skladu za društvene dejavnosti občine Idrija.

SEJA OBČINSKE SKUPŠČINE DNE 29. OKTOBRA 1968

Skupščina občine Idrija je na 15. skupni seji obeh zborov obravnavala:

1. Pripadnost zavarovancev idrijske občine. Potem ko je občinska skupščina sprejela sklep o preusmeritvi službe zdravstvenega in socialnega zavarovanja k ljubljanski komunalni skupnosti, se je zdravstvena služba v občini organizirala skupno z zdravstveno službo drugih notranjskih občin v okviru notranjskega zdravstvenega doma s sedežem na Vrhniki. Služba socialnega zavarovanja pa je delovala še naprej v okviru goriškega zavoda za socialno zavarovanje. Prvotna stališča so zahtevala, da morata biti obe službi organizirani enotno v okviru ene same komunalne skupnosti socialnega zavarovanja. Kasneje pa je prišlo v republiškem okviru do stališča, da ni nujno, da bi morali obe službi socialnega zavarovanja delovati samo v okviru enotne komunalne skupnosti socialnega zavarovanja. Zaradi navedenega in upoštevajoč nekatere okoliščine, ki kažejo na to, da je služba socialnega zavarovanja v goriškem zavodu dobro urejena ter da posluje ažurno in v znatni meri upošteva interese naših zavarovancev, je skupščina občine Idrija sprejela sklep, naj sedanja organizacijska oblika ostane, če bodo pristojne službe in zavodi izpolnili te pogoje:

— da je zagotovljena pravica zdravljenja idrijskih zavarovancev v ljubljanskih kliničnih bolnišnicah in opravljanje specialističnih pregledov brez doplačevanja razlike v ceni, katero bi morali kriti zavarovanci zaradi različnih cen zdravstvenih storitev v zdravstvenih ustanovah ljubljanske oz. goriške komunalne skupnosti socialnega zavarovanja,

— da zaradi tega ne bodo nastali problemi v financiranju zdravstvenega varstva zavarov-

vancev med imenovanimi komunalnima skupnostima,

— da se realizira sklep skupščine občine Idrija o pristopu občine Idrija k soustanovitvi ljubljanskega zdravstvenega centra,

— da goriška komunalna skupnost pristopi kot sopolpisnica k splošnemu sporazumu med ljubljansko komunalno skupnostjo socialnega zavarovanja in zdravstvenim centrom v Ljubljani zaradi zagotovitev enakih normativov in obsega zdravstvenega varstva za zavarovance iz idrijske občine.

2. Teze o razvoju in problematiki kmetijstva v Sloveniji. Republiška skupščina je pripravila teze o problematiki kmetijstva v Sloveniji. Odborniki so obširno obravnavali problematiko kmetijstva predvsem v naši občini. Ze pred pravico je bila imenovana posebna komisija, ki so jo sestavljali kmetijski strokovnjaki ter odborniki-kmetje z nalogo, da izdelata stališča o tej problematiki. Iz teh stališč ter iz razprave na skupščini izhaja predvsem, da je treba čimprej izdelati koncept dolgoročnega razvoja kmetijstva tako v republiki kakor tudi v naši občini, poskrbeti za boljše izkoriščanje kmetijskih zemljišč, usmeriti kmete v specializirano in kakovostno proizvodnjo, bolje urediti kmetijsko pospeševalno službo, omogočiti zasebnim kmetovalcem večje znanje o kmetijski proizvodnji, bolje usposobiti zadruge kot osnovne organizatorje proizvodnega sodelovanja na vasi ter čimprej ustanoviti kmetijski sklad, iz katerega bi kmetje lahko dobivali potrebna posojila za pospeševanje kmetijske proizvodnje.

V izdelavi je tudi posebna študija o kmetijstvu v občini Idrija, katero pripravlja kmetijski inštitut Slovenije ter bo dana v obravnavo še pred potekom sedanjega mandata občinske skupščine.

3. Spremenjena je bila odredba o oblikovanju nekaterih maloprodajnih cen. S spremembo odredbe je bila določena nova cena olju — rinfuza na 5,05 din, v litrskih steklenicah na 5,35 din ter v politrskih steklenicah na 2,90 din.

4. Sprejeti so bili sklepi o najetju kreditov za dograditev in popravilo stanovanj kmetov borcev NOV v višini 50.000 din, za dograditev osnovne šole v Sp. Idriji v znesku 200.000 din ter za adaptacijo prostorov in nabavo opreme za občinsko sodišče v Idriji v višini 15.000 din.

Telesna vzgoja, šport, rekreacija

SMUČANJE

SK Rudar-Partizan ima za zimsko sezono 1968/1969 pester program tečajev in tekmovanj. Lanskoletnih tečajev se je udeležilo nad 40 smučarjev vseh kategorij. Zbor učiteljev, trenerjev in voditeljev smučanja pri OBZTK Idrija je organiziral v novembru 1968 dve posvetovanji o problematiki smučanja.

Tržičani so nas seznanili z alpsko smučarsko šolo, v katero so vključeni mladi smučarji od 8. do 14. leta. Učenci in učenke alpske šole pričnejo s suhimi treningi konec avgusta. Pred tem preživijo skupaj 14 dni na morju (tečaj). Septembra in oktobra vadijo v telovadnici. Na smučišča Zelenice pa se preselijo takoj, ko zapade prvi sneg. Celoletno sistematično delo se jim bogato obrestuje. V svojih vrstah imajo že nekaj republiških in državnih prvakov. Starši

perspektivnih mladih smučarjev sami prispevajo denar za drago smučarsko opremo. Mesečna članarina v alpski šoli pa je 10 Ndin.

Smučarski klub Radovljica ima podobno zastavljeno delo v alpski šoli. Veliko si pomagajo z lastno dvesto metrov dolgo vlečnico.

Po obeh razgovorih smo si ogledali zanimive smučarske filme. Trenerji so posneli svoje učenke. Na platnu skupaj nazorno popravljajo napake v tehniki vožnje.

V Idriji alpska smučarska šola še ni zažvela. Učitelji in vaditelji smučanja so preveč zaposleni z rednimi tečaji. Manjka nam trenerjev, ki bi najboljše smučarje trenirali vse leto. Na Primorskem smo že izgubili dolgoletni primat. Brez vlečnice v Idriji pa bomo še bolj zaostali za smučarji Livka in Nove Gorice.

Poleg vlečnice je pomanjkanje kadrov največja ovira za razvoj smučanja v idrijski občini. Medtem ko je stanje v alpskih disciplinah po številu kadra zadovoljivo (razen trenerjev), pa smo brez trenerjev za skoke in teke. Zaradi pogojev treninga imamo vse možnosti za vidne uspehe v teh dveh disciplinah.

Za zaključek še tole: občni zbor SK Partizan-Rudar bo moral čimprej sestaviti in sprejeti program dela za sezono 1968/1969. Le tako se bo lahko smučanje v Idriji načrtno razvijalo.

AKADEMIJA V TELOVADNEM DOMU

Dan republike 29. november 1968 pomeni za Idrijo prelomnico na telesno-vzgojnem področju. Na Lenštat ob Idriji smo odprli vrata novega telovadnega doma in javnega kopališča.

Društvo učiteljev in profesorjev telesne vzgoje ter strokovni odbor OBZTK Idrija sta pripravila otvoritveno akademijo, kateri je prisostvovalo čez 1000 ljudi. Najbolj zaslužni amaterski telesnokulturni delavci so prejeli iz rok predsednika OBZTK priznanja in plakete za dolgoletno delo. Spomnili smo se tudi pionirja idrijske gimnastike pok. Franca Karčnika. Njegovo priznanje in plaketa bosta stalno v vitrinah klubske sobe.

Predšolski otroci so prikazali vaje, ki se jih učijo v otroškem vrtcu. Kolektiv vzgojiteljev je vsestransko pripravil otroke na akademijo. Največ truda pa sta k uspehi točki prispevali vzgojiteljici Elvira Vončina in Jelica Tušar. Žal je telesna vzgoja predšolskih otrok izven vrtca prepuščena dobri volji staršev.

Marija Carli, študentka VŠTK, je s pionirkami osnovne šole pripravila ritmično sestavo »Nagajivka«. Pionirkam se je poznala pomanjkljiva ritmična vzgoja. Zato je treba čimprej nastaviti na osemletko ženskega učitelja telesne vzgoje.

Pod vodstvom najstarejšega in še vedno aktivnega vaditelja Franca Hladnika so mlajši pionirji skakali s ponjave različne skoke. S sistematično, temeljno telesno vzgojo in pravočasnim usmerjanjem v posamezne športne panoge bomo že čez nekaj let dobili dobre telovadce.

Učitelj telesne vzgoje na osemletki Rihard Čelik je sestavil vaje rokometu v zaokroženo celoto. Pionirke so jesenske mladinske prvakinje Primorske, vendar jim manjka še veliko osnov za uspešna tekmovanja.

Ivan Poljanšek, učitelj telesne vzgoje na idrijski osemletki, je starejše pionirje naučil prosto vajo s palicami. Glasbena spremljava »Marš na Drini« je lepo dopolnjevala gibe pionirjev. V programu izvenšolske telesne vzgoje bomo morali posvetiti več časa prostim vajam. Ta oblika telesnih vaj je bila dalj časa zanemarjena.

Mladinci TVD Partizan-Rudar so uspešno izvedli različne skoke s ponjave. V parterju smo videli nekatere zahtevne skoke (prvine). Naši telovadci so bili enakovredni telovadkam Narodnega doma iz Ljubljane. Za kvaliteten vzpon gimnastike ima največ zaslug požrtvovalni in vztrajni vaditelj Sandi Carli.

Judoisti SŠD Merkur z gimnazije Jurija Vurga so pokazali različne padce, mete in borbe v judu. Letos se bodo vključili v zahodno slovensko ligo. Idrijsko športno življenje bo tako postalo pestrejše.

Na akademiji je bila tudi vrsta telovadcev in telovadk Narodnega doma iz Ljubljane. Telovadke so z Marlenko Kovačovo — republiško

prvakinjo in stalno članico državne vrste v gimnastiki — prispele zadnji hip. Njihov nastop na gredi je bil poln napak. Na bradlji pa smo videli nekaj uspešnih vaj. Člani Narodnega doma so najbolj navdušili na drogu.

Vsem tistim, ki so prispevali z delom in nasveti pri izvedbi akademije OBZTK Idrije, se javno zahvaljujemo.

Zahvala pa gre tudi vsej naši skupnosti, ki je omogočila, da smo v Idriji dobili objekt, ki bo služil vsem trem temeljnim področjem — šolski in drugi telesni vzgoji, tekmovalnemu športu in športni rekreaciji.

Andrej Mažgon

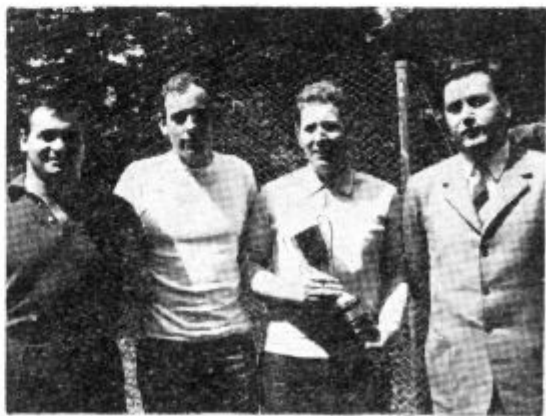
Š a h

MEDNARODNI SAHOVSKI BRZOPOTEZNI TURNIR V SEŽANI

Pod geslom »Šah družni narode« je priredila Primorska šahovska zveza 8. septembra 1968 v Sežani V. mednarodni brzopotezni turnir obmejnih mest Slovenskega Primorja, Julijske krajine in Koroške. Turnirja se je udeležilo 14 štiričlanskih ekip, in sicer: 2 iz Avstrije, 2 iz Italije in 10 iz Jugoslavije.

Ekipa Idrije v postavi: prof. Cuderman, Kovač, Crnobrnja, Jereb in rezerva Troha, ki že dve leti uspešno nastopa na podobnih šahovskih brzoturnirjih, je tudi tokrat posegla v borbo za dobro uvrstitev. Že po prvi polovici odigranih kol so idrijski šahisti popravili slab start in povedli pred Triestino za eno točko. Priborjene prednosti pa tudi do konca niso izpustili iz rok, marveč so jo še povečali na tri točke in tako zaslužno osvojili prvo mesto na sežanskem mednarodnem šahovskem brzopoteznem turnirju. Za prodorno zmago idrijskih šahistov imata največ zaslug prof. Cuderman na prvi deski, ki je zbral 11 in pol točke in bil najuspešnejši igralec med vsemi tekmovalci, in Jereb, ki je na četrti deski zbral 10 in pol točke. Dobro pa sta igrala tudi Kovač na drugi deski 9 točk in Crnobrnja na tretji deski 8 točk.

Po zanimivih štiriurnih borbah je pokrovitelj V. mednarodnega turnirja, predsednik Kraške turistične zveze, razdelil trem prvoplasiranim ekipam dragocene pokale in spominske medalje.

Šahovska ekipa Idrije (z leve proti desni: Crnobrnja, Jereb, Kovač in prof. Cuderman), ki je zmagala na mednarodnem turnirju v Sežani.

Končni vrstni red:

I. IDRILJA 39 točk, II. TRIESTINA 36 točk, III. ANHOVO 33,5 točke, IV. SEŽANA 31 točk, V. in VI. AJDOVŠČINA in KOPER 30,5 točke, VII. VIPAVA 28 točk, VIII. FINKENSTEIN I. 25 točk, IX. NOVA GORICA 24 točk, X. POSTOJNA 23 točk, XI. in XII. MONFALCONE in TOLMIN 20,5 točke, XIII. FINKENSTEIN II. 12 točk in XIV. SEŽANA II. 10,5 točke.

Da je V. mednarodni turnir uspel, je predvsem zasloga znanega šahovskega delavca Sil-

vestra Bernetiča, tajnika šahovskega društva Sežana, ki je v Sežani organiziral že več uspešnih šahovskih tekmovanj.

Prireditelj Primorska šahovska zveza name-rava ohraniti to zvrst šahovskih tekmovanj, za-to je v sporazumu s primorskimi društvi skle-nila, da bo VI. mednarodni brzopotezni turnir v septembru 1969 v Portorožu v izvedbi tam-kajšnega šahovskega društva. Tako bodo sreča-nja šahistov ob meji postala še ena zvrst uspeš-nega sodelovanja in krepila odnose med narodi.

S. Kovač

Ohranili jih bomo v lepem spominu

Rafaela Jurjavčič, roj. Vončina, gospodinja iz Idrije, Gradnikova št. 3, rojena 22. 10. 1892 v Idriji, je umrla 26. 8. 1968 v Idriji.

Terezija Lapajne, roj. Likar, gospodinja iz Idrije, Rudarska št. 2, rojena 24. 9. 1882 na Vojskem, je umrla 29. 8. 1968 v Idriji.

Julijana Rudolf, gospodinja iz Lomov št. 6, rojena 16. 4. 1902 v Lomeh, je umrla 10. 9. 1968 v Predgrizah.

Janez Gnjezda, kmet iz Jeličnega vrha št. 9, rojen 19. 3. 1914 v Jeličnem vrhu, je umrl 11. 9. 1968 v Jeličnem vrhu.

Tomaž Skok, gozdni delavec v pokoju iz Spodnje Idrije št. 124, rojen 7. 12. 1892 na Prapetnem, je umrl 11. 9. 1968 v Spodnji Idriji.

Marija Kogej, roj. Brus, gospodinja iz Idrije, Vinka Mohoriča št. 12, rojena 14. 3. 1898 v Čekovniku, je umrla 14. 9. 1968 v Idriji.

Janez Zajec, gozdni čuvaj v pokoju iz Zadloga št. 28, rojen 28. 1. 1882 v Belí, je umrl 25. 9. 1968 v Zadlogu.

Karol Mikuž, VVI iz Črnega vrha št. 21, rojen 31. 1. 1886 v Črnemu vrhu, je umrl 26. 9. 1968 v Črnemu vrhu.

Ivana Podgornik, roj. Leskovec, kmetovalka iz Lomov št. 22, rojena 7. 8. 1897 v Godoviču, je umrla 30. 9. 1968 v Lomeh.

Marija Bajec, roj. Velikanje, gospodinja iz Idrije, Vojkova št. 7, rojena 23. 3. 1878 v Spodnji Idriji, je umrla 2. 10. 1968 v Idriji.

Franc Erjavec, kmetovalec iz Gorenje Kanomlje št. 19, rojen 12. 9. 1891 na Vojskem, je umrl 6. 10. 1968 v Gorenji Kanomlji.

Marija Kogoj, gospodinja iz Idrije, Platiševa št. 14, rojena 27. 3. 1901 v Masorah, je umrla 7. 10. 1968 v Idriji.

Pavel Močnik, ključavničar v pokoju iz Idrije, Ulica zmage št. 24, rojen 25. 6. 1904 v Idriji, je umrl 8. 10. 1968 v Spodnji Idriji.

Jože Likar, strojnik iz Idrije, Gregorčičeva št. 21, rojen 20. 8. 1928 na Vojskem, je umrl 10. 10. 1968 v Zali.

Anton Ozink, rudar v pokoju iz Idrije, Kap. Miheva št. 18, rojen 30. 12. 1891 v Idriji, je umrl 15. 10. 1968 v Idriji.

Jožef Bevk, minar v pokoju iz Otaleža št. 36, rojen 14. 2. 1896 v Otaležu, je umrl 15. 10. 1968 v Otaležu.

Alojzija Kosmač, trgovska pomočnica iz Mrzlega vrha, rojena 10. 6. 1919 v Mrzlem vrhu, je umrla 16. 10. 1968 v Idriji.

Matevž Govekar, uslužbenec iz Idrije, S. Rozmana št. 14, rojen 14. 9. 1902 v Jeličnem vrhu, je umrl 18. 10. 1968 v Idriji.

Marija Carli, učenka z Vojskega št. 51, rojena 26. 8. 1957 na Vojskem, je umrla 19. 10. 1968 na Vojskem.

Jožef Tušar, gozdni delavec z Vojskega št. 71, rojen 17. 3. 1921 na Vojskem, je umrl 20. 10. 1968 na Vojskem.

Angela Buda, roj. Močnik, gospodinja iz Idrije, Gregorčičeva št. 4, rojena 20. 8. 1892 v Idriji, je umrla 20. 10. 1968 v Spodnji Idriji.

Albin Tušar, učenec iz Idrijskih Krnic št. 37, rojen 3. 3. 1959 v Idrijskih Krnicah, je umrl 21. 10. 1968 v Idrijskih Krnicah.

Marija Velikanje, čipkarica iz Srednje Kanomlje št. 34, rojena 3. 9. 1891 v Srednji Kanomlji, je umrla 25. 10. 1968 v Srednji Kanomlji.

Kristina Svetličič, roj. Muhli, gospodinja iz Spodnje Idrije št. 18, rojena 26. 6. 1895 v Zapotoku, je umrla 27. 10. 1968 v Spodnji Idriji.

Jožef Rupnik, kmetovalec iz Godoviča št. 71, rojen 13. 2. 1901 v Godoviču, je umrl 12. 11. 1968 v Godoviču.

Dominik Eržen, delavec iz Jazn št. 29, rojen 1. 8. 1897 v Lanišah, je umrl 16. 11. 1968 v Jaznah.

Rozalija Zelenc, trgovska pomočnica iz Kranja, Jezerska št. 41, rojena 19. 10. 1913 v Spodnji Idriji, je umrla 25. 11. 1968 v Plužnjah.

Ivan Maver, upokojeni rudar iz Idrije, Platiševa št. 7, rojen 22. 12. 1912 v Nemškem rutu, je umrl 24. 10. 1968 na Golniku.

Jožef Cuk iz Lucije — Fazan št. 9 pri Piranu, rojen 18. 2. 1916 v Lomeh, je umrl 14. 11. 1968 v Izoli.

Adolf Slabe iz Litije, Ponoviška št. 9, rojen 23. 10. 1918 v Idriji, je umrl 24. 10. 1968 v Litiji.

Pavel Moser iz Harij št. 27, rojen 8. 1. 1913 v Idriji, je umrl 14. 11. 1968 v Harijah.

Janko Gostiša iz Rovinja, Beograjska št. 47, rojen 7. 11. 1911 v Idriji, je umrl 28. 9. 1968 v Puli.

Tomaž Erjavec iz Irče vasi št. 34, rojen 17. 9. 1901 na Vojskem, je umrl 9. 10. 1968 v Novem mestu.

Ludvik Vončina iz Ljubljane, Jamova št. 13, rojen 16. 7. 1915 na Gorah, je umrl 29. 8. 1968 v Ljubljani.

Julijana Topolšek iz Ljubljane, Galjeviča št. 48a, rojena 10. 2. 1882 v Črnem vrhu, je umrla 28. 8. 1968 v Ljubljani.

Zofija Herman iz Sevnice, Cesta na Dobravo št. 27, rojena 4. 5. 1883 v Idriji, je umrla 17. 9. 1968 v Sevnici.

Marija Pečirer iz Ljubljane, Gledališka št. 3, rojena 14. 7. 1889 v Idriji, je umrla 2. 7. 1968 v Ljubljani.

Jernej Menart iz Ljubljane, Prešernova št. 28, rojen 24. 8. 1913 v Godoviču, je umrl 27. 8. 1968 na Golniku.

Ivana Ferjančič, roj. Kosmač iz Petrinje, Kučerina št. 63, rojena 5. 5. 1903 v Idriji, je umrla 5. 9. 1968 v Sempetru pri Gorici.

Ivan Kopač, električar iz Idrije, H. Freyerja št. 2, rojen 3. 1. 1937 v Idriji, je umrl 19. 8. 1968 v Zagrebu.

Ivana Naglič, roj. Fortuna iz Stare vasi št. 110 pri Zireh, rojena 20. 12. 1887 v Govejku, je umrla 29. 8. 1968 v Stari vasi pri Zireh.

Janja Maruška Sedlar iz Celja, Trubarjeva št. 55a, rojena 12. 3. 1948 v Črnem vrhu, je umrla 19. 6. 1968 v Ljubljani.

Ivana Šubic, roj. Škul, iz Strahinja št. 71, rojena 8. 10. 1905 v Mrzlem vrhu, je umrla 14. 6. 1968 v Strahinju.

Marjeta Božič, roj. Cuk iz Idrije pri Bači št. 47, rojena 19. 2. 1882 v Zadlogu, je umrla 28. 9. 1968 v Idriji pri Bači.

Julijana Burnik, roj. Kobal iz Karlovca, Nušičeva 1, rojena 10. 2. 1888 v Idriji, je umrla 8. 9. 1968 v Karlovcu.

Janez Jereb iz Podklanca št. 1, rojen 22. 10. 1887 v Zavratcu, je umrl 11. 10. 1968 v Podkancu.

Ivan Križič iz Ljubljane, Miklošičeva št. 28, rojen 29. 2. 1904 v Idriji, je umrl 5. 8. 1968 v Ljubljani.

Ferdinand Miklavčič iz Ljubljane, Podlimbarskega št. 34, rojen 7. 7. 1883 v Idriji, je umrl 3. 7. 1968 v Ljubljani.

Ivana Pivk, roj. Bogataj, gospodinja iz Idrije, Platiševa št. 29, rojena 30. 12. 1898 v Idriji, je umrla 20. 6. 1968 v Ljubljani.

Vladimir Pirjevec iz Idrije, Gregorčičeva št. 25, rojen 4. 4. 1899 v Vrtovinu, je umrl 27. 6. 1968 v Ljubljani.

Jože Treven, rudar iz Idrije, Bazoviška št. 1, rojen 1. 3. 1930 v Idriji, je umrl 7. 6. 1968 v Ljubljani.

Skupščina občine

Občinski komite ZKS

Občinski odbor SZDL

Občinski sindikalni svet

želiyo vsem občanom in vsemu delovnemu ljudstvu

uspehov polno leto 1969

Hotel in restavracija »NANOS« v Idriji

z obratom »SOČA« vam postreže z najboljšimi pijačami in jedmi ter idrijskimi specialitetami po najnižjih cenah.

V hotelu »NANOS« je gostom na razpolago mrzla in topla voda v prenovljenih spalnicah. V naši recepciji lahko zamenjate tujo valuto, dobite vse informacije, nabavite spominčke in razglednice.

Posebno pozornost posvečamo raznim izletnikom in skupinskim obiskom, katerim postrežemo v veliki dvorani. Organizatorje šolskih izletov opozarjamo, da skupinam postrežemo tudi samo z enolončnicami ali z juho po najnižji ceni.

Hotel ima na razpolago tudi dva prostora za manjše in večje zaključene družbe, za seje in sestanke ter razne intimne svečanosti in proslave.

Uredili smo tudi apartmaje za dve osebi in povečali število ležišč.

Postrežemoz idrijskimi žlikrofi in drugimi specialitetami ter ribami in divjačino. Žlikrofe dobite redno v »NANOSU« vsak četrtek in soboto, v »SOČI« pa vsak torek tudi brez prednaročila.

Občinska turistična zveza

ima svoj sedež na avtobusni postaji in opravlja vse posle za večji razvoj turizma v naši občini.

Vsem občanom, domačim in tujim obiskovalcem naših lepih in zanimivih krajev želimo uspešno leto 1969.

Obrtno podjetje

Krojačnica

IDRIJA

TITOV TRG 9, TELEFON 86088

Izdeluje moške in ženske obleke po meri iz svojega in prinesenega blaga.
Priporočamo se tudi za izdelavo vseh vrst delovnih oblek in konfekcije.

SREČNO LETO 1969!

Trgovsko podjetje UNIVERZAL IDRIJA

posebej opozarja na trgovino »ELEKTRON«, kjer lahko nabavite ves električni material
in vse gospodinjske stroje!

Naše velike samopostrežne trgovine se poslužujte tudi ob nedeljah od 8. do 11. ure!

Vsem odjemalcem, poslovnim prijateljem in vsem našim občanom želimo srečno novo leto 1969!

Podjetje za urejanje hudournikov

S SEDEŽEM V LJUBLJANI, TOBAČNA ULICA 1

projektira in izvaja vsa dela pri urejanju hudournikov,
zemeljskih in snežnih plazov.

**Gradbeno podjetje „ZIDGRAD“
v Idriji**

opravlja vsa gradbena dela nizkih, visokih in industrijskih objektov v popolno zadovoljstvo naročnikov.
Specializirali smo se tudi v jamskih gradnjah.

Naša tehnična oprema je bila toliko izpopolnjena, da smo pripravljeni za prevzem tudi najbolj
zahtevnih gradenj.

Vsem številnim poslovnim prijateljem in vsem našim občanom
želimo srečno in uspešno leto 1969!